

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Supa, slåss, åka radiobil”

Hemlösa kvinnors berättelser om våld

Masterprogram i socialt arbete
Vetenskapligt arbete, 30 hp
Författare: Sofia Kuldus
Handledare: Viveka Enander

Till kvinnorna där ute

Abstract

Titel: ”Supa, slåss, åka radiobil” – hemlösa kvinnors berättelser om våld
Författare: Sofia Kuldius
Nyckelord: hemlöshet, våld mot kvinnor, missbruk

Syftet med uppsatsen var att ur ett radikalfeministiskt perspektiv analysera kvinnors berättelser om våld kopplat till hemlöshet och missbruk. Följande frågeställningar har legat som grund för studien:

- ❖ Hur beskriver kvinnorna sina erfarenheter av våld?
- ❖ Hur kan dessa erfarenheter förstås i relation till kön och makt?

Kvinnornas berättelser om våld visade att de flesta av dem blivit utsatta för våld i någon form redan som barn. Våldet fortsatte sedan upp i vuxen ålder och har till största delen utförts av någon närstående. Sättet kvinnorna talade om våldet visade att de till viss del normaliserat det, så att mer våld har krävts för att de skall uppfatta en våldshandling som just en sådan. Det här framstod som tydligast då vi talade om det sexuella våldet. Ingen av kvinnorna nämnde sexuella övergrepp och/eller våldtäkt när jag ställde frågan om våld men vid direkt fråga visade det sig att detta i själva verket var en gemensam erfarenhet hos kvinnorna. Inte bara visar det att kvinnorna normaliserat det sexuella våldet, det visar också att sexuellt tvång i olika former uppfattas som en självklar del i hemlösa kvinnors liv.

Radikalfeministiska begrepp som patriarkat, normalisering och våldets kontinuum var centrala för analysen. Med hjälp av radikalfeminismen ser man tydligt hur mäns överordning över kvinnor visar sig i den heterosexuella normen och parbildningen, så även bland kvinnorna i den här studien. Mäns hot och våld ses ofta som självklara inslag medan det eventuella egna våldet upplevs som problematiskt och dåligt.

Abstract

Title: "Drinking, fighting, riding cop car" – homeless women's stories about violence
Author: Sofia Kuldius
Key Words: homelessness, violence against women, addiction

The purpose of the essay was to, from a radicalfeminist perspective, analyze women's stories about homelessness connected to addiction and experiences of violence. The following questions have been a guide through the study:

- ❖ How do the women describe their experiences of violence?
- ❖ How can these experiences be understood in relation to gender and power?

The women's stories about violence showed that most of them had been exposed to violence of some sort even in their childhood. The violence was still present in their adult lives and has, for the most part, been carried out by someone close to the women. The way that the women talked about the violence made it clear that they to some extent had normalized it, so that more violence is needed for them to see it as an act of violence. This was particularly evident when it came to sexual violence. None of the women mentioned sexual abuse and/or rape when I asked the question about violence but when discussed more closely they had all been exposed to that. Not only does this reveal that the women have normalized the sexual violence, it also shows that sexual force in different forms is taken for granted in the lives of homeless women.

As a basis for the analysis I used the radical feminist theory where words like patriarchy, normalization and continuum of violence are central. Using the radical feminism it becomes clear that men's superiority over women is obvious in the heterosexual norm and pairing, and also among the women in this study. Men's threats and violence are often seen as obvious elements while any violence carried out by the woman herself is seen as problematic and bad.

Innehåll

Förord	7
Inledning	8
Syfte och frågeställning	9
Tidigare forskning	10
Våld mot missbrukande kvinnor	10
<i>Missbrukande kvinnor – en särskilt utsatt grupp?</i>	10
<i>Kopplingen mellan missbruk och våld</i>	11
Våld mot hemlösa kvinnor	12
<i>Hemlösa kvinnor – en särskilt utsatt grupp?</i>	12
<i>Överlevnadsstrategier bland hemlösa kvinnor</i>	13
<i>Kopplingen mellan våld och hemlöshet</i>	14
Avslutande reflektion	15
Metod	16
Val av metod	16
Informanter	16
<i>Önskemål om informanter och avgränsning</i>	16
<i>Utmaning</i>	16
<i>Att hitta kvinnorna</i>	16
<i>Intervjupersonerna</i>	17
<i>Urval</i>	17
<i>Bortfall</i>	17
Genomförande	18
<i>Första kontakten</i>	18
<i>Intervjuerna</i>	18
<i>Analysen</i>	18
<i>Reliabilitet och Validitet</i>	19
Etik	19
<i>Risken med dubbla roller</i>	19
<i>Fysisk och psykisk säkerhet samt plats för intervjun</i>	20
<i>Att tala om våld</i>	21
<i>Konfidentialitet</i>	21
<i>Samtycke</i>	21
<i>Att tolka en berättelse</i>	22
Teoretiska perspektiv	23
Feminism och feministisk teori	23
<i>Liberalfeminism</i>	23
<i>Marxist-/socialistisk feminism</i>	23

<i>Anarkafeminism</i>	24
<i>Queerfeminism</i>	24
Radikalfeminism	24
<i>Patriarkat</i>	24
<i>(Kärn-)Familj</i>	25
<i>(Hetero-)Sexualitet</i>	26
<i>Mäns våld mot kvinnor</i>	27
<i>Våldets kontinuum</i>	29
<i>Normaliseringsprocessen</i>	30
Resultat	32
Kvinnorna	32
<i>My</i>	32
<i>Veronica</i>	32
<i>Kim</i>	32
<i>Anneli</i>	32
<i>Stina</i>	32
<i>Pernilla</i>	32
<i>Mona</i>	33
<i>Lena</i>	33
”Aldrig liksom någon kärlek” – uppväxten	33
”Som nån jävla trasa, liksom” – självkänslan	36
”Är jag kåt så ska du ställa upp alltså” – våldet	38
”Lika bra att supa då för fan” – drogen som hjälp	47
Avslutande reflektion	49
Analys och diskussion	50
”Han hatade ju kvinnor” – i patriarkatets mitt	50
”Liksom kärlek om man säger” – det normaliserade våldet	51
”Drogen tar ju bort det” – sex, övergrepp och våldtäkt	52
”Jävlar vad jag slog han liksom” – kampen om sig själv	54
”Det har följt mig hela tiden” – våldets kontinuum	55
Sammanfattning och slutdiskussion	57
Avslutande reflektion	58
Referenser	59
Bilaga 1	64
Förfrågan	64
Bilaga 2	65
Samtycke	65
Bilaga 3	66
Intervjumall	66

Förord

Mitt största och mest innerliga tack går till de kvinnor som lät mig ta del av sina berättelser. Deras generositet, hjälpsamhet och styrka fick mig att häpna och jag kommer för alltid att vara fylld av den djupaste beundran för kvinnorna som klarar sig där ute.

Stort tack också till min handledare Viveka Enander som med ständig tilltro och uppmuntran fått mig att tro på att jag kan göra det här. Min chef Ulla Ekman har, utöver att komma med uppmuntrande ord, gett mig den helt outhärliga praktiska möjligheten att arbeta med uppsatsen. Helt nödvändig har också hjälpen från tre, av sekretesskäl icke namngivna, verksamheter varit för hjälp att hitta intervjupersoner. Tack också till andra verksamheter och personer som hjälp mig att nå ut med information om studien.

Stort tack till Dolori Marinovic och Katarina Björkgren som jag ingått i samma seminariegrupp med och delat tankar om såväl uppsatsskrivande som samhällssystem med. Jag ser fram emot att läsa era texter!

Jag vill också tacka er, vänner och familj, som är mig närmast. All kärlek till er!

Inledning

Jag har arbetat med personer utanför den ordinarie bostadsmarknaden sedan jag examinerades som socialpedagog vid Göteborgs universitet 2003. Som boendestödjare, behandlingsassistent och fältassistent har jag träffat personer som lever sina liv i socialtjänstens lägenheter, kollektiva korttidsboenden och sovsäckar under presenningar. Dessa personer har lärt mig oerhört mycket, och inget av det hade jag kunnat lära mig inom universitetets väggar. I mötet med personer som lever i hemlöshet har jag också sett att den till stor del drabbar män och kvinnor på liknande sätt. Men det finns även skillnader och en av dessa är sättet på vilket våldet drabbar kvinnor. Med detta säger jag inte att hemlösa män inte råkar ut för våld. Antalet män jag träffat som varit sönderslagna är många och under åren som gått har jag dessvärre också varit med om att män jag lärt känna har dödats i uppgörelser och bråk. Ändå vill jag hävda att våldet som drabbar kvinnorna är olikt det våld som drabbar män. På samma sätt som då hemlöshet och missbruk inte är inblandade, är hemlösa kvinnor utsatta för våld av männen de lever tillsammans med, samma män som de vänder sig till för trygghet och skydd. Ett komplext beroende växer fram där mannen försvarar kvinnan från andra män, men själv utsätter henne för övergrepp och våld. Hemlösa kvinnors utsatta position framstod påtagligt när jag och kollegor frågade en kvinna om hon hade någonstans att bo för närvarande och hennes svar blev; ”nej, jag har ingen kille just nu.” Detta är ett av många exempel på hur några få ord kan beskriva en komplex och svårgreppbar verklighet, och många fler exempel fick jag när jag pratade med kvinnorna i den här studien. Flera gånger slogs jag av deras förmåga att skildra oerhörda händelser i förenklade fraser som fångar det som egentligen inte går att förstå om man inte upplevt detsamma. Jag frågade en kvinna hur hennes relation sett ut innan mannen i fråga gick bort och hon suckade och sa ”det var ju supa, slåss, åka radiobil.” Denna mening inrymmer en verklighet som många av de här kvinnorna delar. Alkohol, droger, våld och ständigt återkommande hämtningar av polisen har varit/är vardag för dessa kvinnor men det är sällan någon efterfrågar deras berättelser.

I februari 2011 började jag arbeta med ett projekt inom socialtjänsten som syftade till att förbättra kunskapen och stödet till missbrukande, hemlösa kvinnor som är aktuella inom Social resursförvaltnings boendeverksamhet. Tanken jag länge haft om att skriva om hemlösa kvinnor blev därmed enklare att förverkliga då det sammanföll med mitt arbete. Från början var jag intresserad av att närma mig frågan ur ett intersektionellt perspektiv då det tydligt framstår att hemlösa kvinnors situation påverkas av såväl kön, etnicitet, klasstillhörighet och kulturell tillhörighet. När jag tänkte närmare på saken insåg jag emellertid att det främst var våldet jag ville fokusera på och då särskilt mäns våld eftersom det var detta som framträdde tydligast i mitt arbete. I en tidsperiod då intersektionalitet, socialkonstruktivism och rätten att definiera sig själv som den man vill vara är på allas läppar kan det anses kontraproduktivt att skriva en studie som den här. Genom att peka ut en grupp människor, kalla dem kvinnor, hemlösa, missbrukande och utsatta bidrar jag till att stärka en bild av dessa personer som inte alls är oproblematiske. Samtidigt finns det faktorer som gör det nödvändigt att ibland rikta ögonen åt ett givet håll, konstatera vissa omständigheter för att därigenom möjliggöra en förändring. Kvinnokampen är tämligen tystlåten i dag och har till stor del ersatts av andra rörelser. Ett exempel på detta är att HBTQ- och Pridefestivalen lockar tusentals fler besökare än en 8:e mars manifestation. Och ändå finns det en grupp människor som vi traditionellt valt att kalla kvinnor som underordnas och förtrycks av en grupp människor som vi traditionellt valt att kalla män. Det är ett faktum som ingen postmodernism eller queerrörelse kan ändra på. Även om dessa ”kvinnor” skiljer sig åt, kommer

från olika kulturer och har olika förutsättningar i livet finns detta faktum som en förenande premis, en röd tråd i livet som kvinna. Det radikalfeministiska perspektivet ser denna tråd och förhåller sig till den i sin samhällsanalys och därför ligger detta perspektiv som en grund i denna studie.

Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att ur ett radikalfeministiskt perspektiv analysera kvinnors berättelser om våld kopplat till hemlöshet och missbruk. Frågeställningarna jag har utgått från är:

- ❖ Hur beskriver kvinnorna sina erfarenheter av våld?
- ❖ Hur kan dessa erfarenheter förstås i relation till kön och makt?

Tidigare forskning

Hemlöshet, missbruk och våld mot kvinnor är relativt väl beskrivna områden även om få studier lägger fokus på samtliga tre fält. Snarare möts de i undersökningar där forskare låter dem vidröra, relatera till och ibland också förstärka varandra. Emellertid har svensk forskning om hemlöshet i mycket liten grad handlat om våld. Den svenska hemlösheten har beskrivits av bland annat Hans Swärd (2008), Ingrid Sahlin (1996) och Cecilia Löfstrand (2005). Swärd presenterar hemlöshetens historik och ger en bild av hemlösheten som fenomen medan Sahlin tittar på hur bostadsproblematiken tolkas och hanteras av myndigheter och socialtjänst. Löfstrand lägger fokus på formandet av - och skepnaden hos - kategorin ”bostadslösa klienter”, samt den enskilde personens motståndshandlingar mot denna kategorisering. Löfstrand beskriver också den gängse bilden av ”den hemlösa kvinnan” vilket hon har gemensamt med Catharina Thörn (2004). Jennifer Bolin (2012) har studerat hur klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik konstrueras utifrån kön, sexualitet, klass och etnicitet. Hemlösa kvinnor är i fokus i den etnologiska studie som gjorts av Annette Rosengren (2003). Med hjälp av flera års fältarbete kom Rosengren i kontakt med ett sextiotal kvinnor som lever i hemlöshet. Dessa kvinnors berättelser, och Rosengrens egna observationer, ligger till grund för studien, och i mycket begränsad omfattning omtalas våldet som kvinnorna utsatts för. På liknande sätt skymtar utsattheten för våld förbi som ett exempel på den kontroll kvinnorna upplever i Maj-Britt Hanströms (1991) studie om boendeförhållanden för kvinnor med missbruksproblem.

Den tidigare forskning som knyter an till min frågeställning utgörs därför till stor del av internationell, oftast amerikansk forskning. Att utgå ifrån internationella studier och direkt överföra resultaten till svenska förhållanden låter sig inte göras problemfritt när det gäller komplexa ämnen som hemlöshet, missbruk och våld. Ekonomiska, ideologiska och kulturella omständigheter skiljer länder åt vilket gör en direkt översättning omöjlig. Jag tror ändå att det är möjligt att ta avstamp ifrån internationella studier även då diskussionen rör svenska förhållanden, dock med förbehållet att exempelvis USA har en helt annan hemlöshetsbild än vi har i Sverige. I det följande berörs forskning om våld mot missbrukande kvinnor och våld mot hemlösa kvinnor. Dessa grupper sammanfaller dock till viss del, och det går därför inte alltid att dra en tydlig gräns mellan forskning som fokuserar på respektive grupp.

Våld mot missbrukande kvinnor

Missbrukande kvinnor – en särskilt utsatt grupp?

Att framhålla missbrukande kvinnor som särskilt utsatta för våld kan tyckas problematiskt om man ser mäns våld mot kvinnor som en del i en könsmaktsordning, där män som grupp förtrycker kvinnor som grupp. Att peka ut särskilda grupper som mer utsatta än andra riskerar då att ta bort fokus från det strukturella perspektivet och i stället se enskilda individer och/eller grupper som det primära problemet. I studien Slagen dam (Lundgren, Heimer, Westerstrand & Kalliokoski, 2001) där 7000 svenska kvinnor svarat på en omfattande enkät om våldsutsatthet, framhävs våldets utbredning i alla samhällsklasser. Författarna betonar det strukturella och allmänna våldet mot kvinnor och lyfter inte fram några grupper som särskilt utsatta. Man framhäver också att schablonbilden att det främst är män ur socialt lägre skikt och/eller män med alkoholproblem som utövar våld mot kvinnor är felaktig.

I en studie genomförd på uppdrag av Mobilisering mot narkotika (Holmberg, Smirthwaite & Nilsson, 2005) betonar man också vikten av att se våldet mot missbrukande kvinnor som en del av det strukturella våldet i samhället, just för att vidmakthålla det övergripande perspektivet. Vidare påpekar man att det finns en fara med att prata om missbruk i samband med våld, eftersom man då riskerar att låta alkohol/droger användas som en ursäkt för att män slår kvinnor. Samtidigt visar studien att av 103 medverkande, missbrukande kvinnor hade 94 någon gång i vuxen ålder utsatts för fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld. 88 kvinnor uppgav att de utsatts för mer än en typ av övergrepp och 90 kvinnor hade utsatts två eller flera gånger. Hela 48 kvinnor hade utsatts fler än tio gånger. Dessa siffror visar på hur vanligt förekommande det är med våld mot kvinnor i missbruk men också att våldet sker vid upprepade tillfällen. I studien konstateras också att det är vanligt att kvinnorna anses få skylla sig själva, i alla fall då misshandeln sker inom relationen de lever i. Våldet ses ofta som en följd av missbruket, och missbruket betraktas i sin tur som orsakat på egen hand. Drogerna är någonting som kvinnorna i studien också lyfter upp som en bidragande orsak till att de stannat kvar i en destruktiv relation. I de fall mannen förser kvinnan med droger blir dessa ett redskap för honom att binda henne hårdare till sig. Att drogerna gör kvinnan mer beroende av mannen och därmed mer tillgänglig för förövaren, lyfter man också upp i slutrapporten från Nationellt Råd för Kvinnofrid (2003). I denna rapport framhåller man kvinnor med missbruksproblematik som en särskilt utsatt grupp och menar att just tillgängligheten är en anledning till detta. Att missbrukande kvinnor är mer utsatta för våld än andra kvinnor vidhålls också i andra studier (Nordborg, 2008; Regeringens skrivelse 2007/08:39; Socialstyrelsen, 2011).

Kopplingen mellan missbruk och våld

I en studie genomförd i Los Angeles, USA, undersökte man sambandet mellan missbruk och våld i nära relationer (Golinelli, Longshore & Wenzel, 2009). 590 fattiga (impoverished) kvinnor deltog i studien och hade en pågående relation med en partner sedan sex månader tillbaka. 9.9% av kvinnorna rapporterade fysiskt våld under det senaste halvåret och 40.5% rapporterade psykiskt våld under samma tidsperiod. Analysen visade också att såväl kvinnans som partners missbruk bidrog till förekomsten av våld. En undersökning genomförd bland kvinnor i Massachusetts, USA, som lever i hemlöshet eller under extremt fattiga förhållanden visade delvis samma resultat (Bassuk, Dawson & Huntington, 2006). I studien understryks att missbruk bland manliga partners är en tydlig riskfaktor för våld mot kvinnor. Däremot framstod inte kvinnors missbruk som en tydlig riskfaktor för våldsutsatthet, vilket skiljer studiens resultat från det tidigare nämnda.

En alternativ koppling mellan våld och missbruk är den som framhävs av vissa forskare som menar att alkohol/droger används som ångestdämpande medel av kvinnor som utsätts för våld (Regeringens skrivelse 2007/08:39; Socialstyrelsen, 2011; Tucker, Wenzel, Straus, Ryan & Golinelli, 2005). Enligt detta perspektiv är missbruket snarare en följd av våldet än tvärtom. Ytterligare aspekt på sambandet mellan våld och missbruk är att det förstnämnda kan bidra till att kvinnor minskar sitt missbruk eftersom de själva ser missbrukets roll i våldet som problematisk (Tucker et al., 2005).

Oavsett om man vill framhäva missbrukande kvinnors särskilda utsatthet för våld eller inte är det svårt att bortse från vissa ogynnsamma faktorer som särskilt berör dessa kvinnor, kanske främst gällande möjligheterna att få hjälp. Skyddade boenden är sällan tillgängliga för kvinnor i aktivt missbruk vilket minskar chansen till trygghet avsevärt (Regeringens skrivelse, 2007/08:39;

Nationellt Råd för Kvinnofrid, 2003). Enligt rapporten Mäns våld mot missbrukande kvinnor (Holmberg et al., 2005) är det få kvinnor i missbruk som söker hjälp när det gäller våldet de utsätts för. Skälet till detta är bland annat att de upplever att det inte finns hjälp att få så länge de missbrukar. Uppfattningen är att socialtjänsten ställer krav på att missbruket upphör innan man kan få hjälp att komma ifrån våldet. Ett annat skäl till att inte söka hjälp är att man inte vill peka ut sin partner som förövare och därmed ”gola”¹ ner honom. Att inte gola ner någon annan kan ses som ett relevant ställningstagande i den miljö som kvinnorna lever i, men också som ett sätt att skydda sig mot ytterligare våld. I en amerikansk studie där hemlösa män hävdar att kvinnor som lever i hemlöshet är friställda från ”anti-golningsregeln”² på grund av sin sårbarhet uppger de hemlösa kvinnorna att de ändå väljer att tåla våldet (Huey & Quirouette, 2010). Anledningen är bland annat att de inte litar på männens gentlemanmässiga inställning utan tror att de kommer att råka illa ut om de anger sin partner för polisen.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det är kontroversiellt att hävda att kvinnor, som själva missbrukar och som lever med personer som missbrukar, är särskilt utsatta för våld. Risken då man väljer att peka ut vissa grupper som extra utsatta är att man förbigår det generella, övergripande perspektivet på våld. Våldet reduceras till någonting som bara berör vissa grupper och därför inte behöver handskas med på ett strukturellt plan. Inte heller måste ”vanliga” män och kvinnor reflektera över sina relationer eftersom våldet inte berör dem. Detta är också en aspekt som Wendt Höjer (2006) lyfter fram när hon diskuterar våld och sexualitet i den svenska demokratin. Att fokusera på vissa utsatta grupper möter inte lika stort samhällsligt motstånd som att fokusera på en strukturell könskonflikt. Samtidigt visar forskning att missbrukande kvinnor möter vissa svårigheter som icke-missbrukande kvinnor oftast inte möter. Tydligast blir detta när man ser på kvinnornas möjlighet att få hjälp att undkomma våldet de utsätts för. Missbrukande kvinnor tvivlar ofta på omvärldens förmåga/vilja att hjälpa dem och väljer därför att inte söka hjälp. Det är också en realitet att många instanser som erbjuder hjälp för våldsutsatta kvinnor är stängda för de kvinnor som missbrukar.

Våld mot hemlösa kvinnor

Hemlösa kvinnor – en särskilt utsatt grupp?

Jämfört med diskussionen om missbrukande kvinnor tycks det råda en stor konsensus om att hemlösa kvinnor som grupp är särskilt utsatta för våld (ex. Bassuk, Dawson & Huntington, 2006; Beijer, 1998; Huey & Berndt, 2008; Huey & Quirouette, 2010; Larney, Conroy, Mills, Burns & Teesson, 2009; Nyamathi, Leake & Gelberg, 2000; Reid, Berman & Forchuk, 2005; Wenzel, Leake & Gelberg, 2001). De flesta studier lyfter fram den generella utsattheten för våld som följer med hemlösheten för kvinnor. I en undersökning genomförd i Los Angeles, USA, samlades information in från 974 hemlösa kvinnor i syfte att undersöka deras utsatthet för grovre våld³ (Wenzel, Leake & Gelberg, 2001). Av de 961 kvinnor som besvarade frågan om de utsatts för grovre våld det senaste året svarade 34 % ja. Hälften av dessa hade blivit utsatta två eller fler gånger under det gångna året. Vid en kartläggning av 341 hemlösa kvinnor i Stockholm samt 8 strukturerade intervjuer med hemlösa kvinnor med psykiskt problematik har Ulla Beijer (1998)

¹ Slang för att ange någon.

² Fri översättning av eng. ”anti-snitching code”

³ Översatt från eng. *major violence* som inkluderar att bli sparkad, biten, slagen med knytnäve/föremål, misshandlad, kvävd, bränd eller hotad/skadad med kniv eller pistol

kommit fram till liknande resultat. Många hemlösa kvinnor utsätts för hot om våld och/eller fysisk misshandel som orsakar omfattande skador hos kvinnorna och sker vid upprepade tillfällen.

Vissa studier betonar främst det sexuella våld som hemlösa kvinnor utsätts för (ex. Wenzel, Andersen, Spelliscy Gifford & Gelberg, 2001; Wenzel, Koegel & Gelberg, 2000). En undersökning genomförd bland 394 hemlösa kvinnor och 1159 hemlösa män i Los Angeles, USA, visar att hemlösa kvinnor generellt sett inte är utsatta för våld i större utsträckning än vad hemlösa män är (Wenzel et al., 2000). Resultatet, menar författarna, går emot många andra studier och kan förklaras med att frågorna som ställdes i undersökningen fokuserade på en alldeles nyligen inträffad våldshändelse. Vad gäller just sexuellt våld visade emellertid resultaten på en ökad utsatthet hos kvinnorna jämfört med männen.

Utpekandet av hemlösa kvinnor som särskilt utsatta för våld, och vilka följder detta kan antas få, är någonting som tagits upp bland annat av sociologerna Cecilia Löfstrand och Catharina Thörn (Löfstrand, 2005; Löfstrand & Thörn, 2004; Thörn, 2004). Utan att egentligen ifrågasätta förekomsten av våld mot hemlösa kvinnor lyfter forskarna fram bilden av den hemlösa kvinnan inom socialt arbete och problematiserar denna. Genom att framhålla kvinnor i hemlöshet som utsatta och sårbara menar Löfstrand och Thörn att vi riskerar att skapa/förstärka bilden av den hemlösa kvinnan som ett offer. Utöver att vi därmed medverkar till att vissa människor kategoriseras och stämplas som särskilt utsatta, kan detta också innebära att vi förbiser de kvinnor som inte stämmer in på denna bild. Även Bolin (2012) diskuterar och problematiserar socialsekreterares konstruerande av offerbilden hos hemlösa kvinnor.

Överlevnadsstrategier bland hemlösa kvinnor

I enlighet med den större utsattheten visar studier att många kvinnor är rädda för att råka illa ut när de lever i hemlöshet (Huey & Berndt, 2008; Reid, Berman & Forchuk, 2005). De härbärgen som många är hänvisade till för att slippa bo på gatan upplevs inte heller alltid som säkra platser att befinna sig på (Golinelli, Longshore & Wenzel, 2009; Huey & Berndt, 2008). För att minska riskerna använder sig många hemlösa kvinnor av särskilda överlevnadsstrategier (Huey & Berndt, 2008; Huey & Quirouette, 2010; Reid, Berman & Forchuk, 2005). En sådan överlevnadsstrategi kan vara att utveckla relationer med olika män för att med hjälp av dem förhandla fram någon form av säkerhet (Reid, Berman & Forchuk, 2005). En annan strategi beskrivs som en utagerande ”kvinnlighet”⁴ där ”flickighet”, flirtande, emotionalism eller/och moderskap ingår (Huey & Berndt, 2008). Att i stället utagera en ”manlighet”⁵ kan också fungera som en överlevnadsstrategi. Egenskaper som traditionellt har förknippats med manlighet, såsom självsäkerhet, aggressivitet och icke-rädsla antas kunna skydda kvinnorna från våldet. Ytterligare strategi benämns som ”könlöshet”⁶, där kvinnorna försöker uppnå osynlighet genom att dölja sin könstillhörighet. Slutligen nämns en överlevnadsstrategi som utgörs av att heterosexuella kvinnor presenterar sig själva som lesbiska för den manliga publiken, för att slippa oönskad uppmärksamhet. Den sistnämnda strategin kan emellertid vara olämplig som skydd eftersom studier tyder på att hemlösa personer som faktiskt *är* homo- eller bisexuella löper större risk än heterosexuella att råka ut för våld (Heslin, Robinson, Baker & Gelberg, 2007; Huey & Berndt,

⁴ Fri översättning/tolkning av eng. *femininity simulacrum*

⁵ Fri översättning/tolkning av eng. *masculinity simulacrum*

⁶ Fri översättning av eng. *genderlessness*

2008; Whitbeck, Chen, Hoyt, Tyler & Johnson, 2004). Forskningen kring överlevnadsstrategier väcker också funderingar kring hur ”kvinnlighet”, ”manlighet”, ”könslöshet” och ”homo-/bi-/heterosexualitet” formas i vårt samhälle samt hur dessa föreställningar och positioner förhåller sig till varandra.

I anslutning till diskussionen om överlevnadsstrategier kan nämnas att Kelly (1988) menar att alla kvinnor lär sig strategier för att skydda sig mot sexualiserat våld, vilket leder till begränsningar i hur och var kvinnor rör sig. Ett sådant strukturellt perspektiv på mäns våld mot kvinnor innebär alltså att överlevnadsstrategier inte är förbehållna hemlösa kvinnor utan någonting som alla kvinnor måste använda sig av.

Kopplingen mellan våld och hemlöshet

När man talar om mäns våld mot kvinnor gör man ofta det i relationstermer där mannen och kvinnan lever tillsammans i en heterosexuell, intim relation. För hemlösa kvinnor uppstår våldet även i andra konstellationer. En amerikansk undersökning har studerat hemlösa kvinnor och gjort jämförelser mellan de som är utsatta för våld och de som inte är det (Nyamathi, Wenzel, Lesser, Flaskerud & Leake, 2001). Författarna konstaterar att hemlösa kvinnor är en av de mest sårbara grupperna i samhället och att de riskerar att drabbas av en rad hälso- och sociala problem, däribland våldsutsatthet. Men de betonar samtidigt att majoriteten av våldet som kvinnorna berättar om inte involverar en kärlekspartner utan utförs av någon annan person. Problematiken förstärks ytterligare då många hemlösa kvinnor upplever att de inte bemöts med respekt i kontakt med myndighetspersoner, ett dilemma de delar med missbrukande kvinnor (Reid, Berman & Forchuk, 2005). Att de inte visas den hänsyn som brottsoffer har rätt till har gjort att hemlösa kvinnor med missbruksproblem framhålls som en särskilt utsatt grupp i den svenska regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor (Regeringens skrivelse, 2007/08:39).

En omständighet som ofta lyfts upp i internationella studier är att en stor del av de kvinnor som nu lever i hemlöshet och utsätts för våld även har utsatts för våld under sin uppväxt (Goodman, Dutton & Harris, 1997; Nyamathi, Wenzel, Lesser, Flaskerud & Leake, 2001; Reid, Berman & Forchuk, 2005; Slesnick, Erdem, Collins, Patton & Buettner, 2010; Wenzel, Leake & Gelberg, 2001; Wesely & Wright, 2005). Reid et al. (2005) pekar också på att våldet i uppväxten kan ses som en direkt orsak till att kvinnor blir hemlösa. För att undfly våldet kan unga kvinnor lämna hemmet bara för att hamna i hemlöshet och fortsatt våldsutsatthet på gatan. Kopplingen mellan utsatthet för våld i sin barndom och hemlöshet är någonting som också Ulla Beijer (1998) vidrör. För homo- eller bisexuella personer finns också risken att bli utslängd från sitt hem på grund av sin sexuella läggning, utöver det mer självvalda alternativet att rymma hemifrån (Whitbeck et al., 2004). En annan viktig aspekt som lyfts fram i vissa studier är att hemlöshet även kan orsakas av våld i nära relation i vuxen ålder (Beijer, 1998; Browne & Bassuk, 1997; Slesnick et al., 2010; Socialstyrelsen, 2011; Williams, 1998). Många kvinnor lämnar en våldsamt relation och hamnar i hemlöshet där utsattheten och våldet många gånger fortsätter, om än med andra förövare.

Sammanfattningsvis pekar alltså de flesta studier på en ökad utsatthet för våld om du som kvinna lever i hemlöshet. Att inte ha en egen dörr att stänga om sig gör det svårare att värja sig mot våld och såväl partners som andra människor utnyttjar kvinnornas bristfälliga skydd. Vidare finns det undersökningar som tyder på att många kvinnors hemlöshet är direkt orsakad av en flykt undan våld i uppväxten eller i en tidigare relation. Att därefter hamna på gatan och behöva anpassa sig efter de risker som följer med hemlöshet gör att kvinnorna måste använda sig av olika strategier

för att överleva. Men dessa strategier är inte nödvändigtvis förbehållna hemlösa kvinnor. I stället kan de ses som exempel på de metoder som *alla* kvinnor måste använda sig av för att förhålla sig till – och skydda sig mot – mäns våld.

Avslutande reflektion

Missbruk och hemlöshet bland kvinnor lyfts upp i flera studier som exempel på faktorer som ökar utsattheten för våld. Ändå är det inte okomplicerat att göra denna koppling. Att rikta fokus mot vissa grupper av kvinnor och hävda att dessa är särskilt utsatta för våld riskerar att göra det övergripande, strukturella perspektivet irrelevant och i stället framhäva ett mer individuellt perspektiv på mäns våld mot kvinnor. Därigenom ansvarsbelägger man särskilda grupper av män (och ibland även kvinnor) snarare än säger att män generellt har ett ansvar för våldsproblematiken i samhället. Vidare riskerar man att cementera gängse bild av missbrukande/hemlösa kvinnor, vilket kan få negativa följder för såväl de som stämmer in på denna bild som de som inte gör det.

Mycket forskning talar dock för att missbrukande och/eller hemlösa kvinnor som utsätts för våld har en åtminstone delvis annan problematik än kvinnor som inte missbrukar och som har ett eget boende. Ur detta skulle man kunna utläsa att den förstnämnda gruppen *de facto* är mer utsatta än den sistnämnda. En annan tolkning skulle kunna vara att det främst är de omkringliggande faktorerna som skiljer grupperna åt, exempelvis möjligheten att få hjälp samt att omvärlden dömer en missbrukande kvinna hårdare än en icke-missbrukande. Man skulle emellertid också kunna göra tolkningen att missbrukande och/eller hemlösa kvinnor är mer synliga och att *det* är den främsta anledningen till att de ses som särskilt utsatta. Kvinnor som missbrukar och/eller är hemlösa har ofta kontakt med socialtjänst, polis och andra myndigheter. Denna insyn i det privata livet har sällan icke-missbrukande kvinnor med eget boende och detta kan i sig innebära att man uppfattar missbrukande och/eller hemlösa kvinnor som mer utsatta.

Metod

Val av metod

Då syftet med studien har varit att försöka förstå hemlösa kvinnors upplevelser av våld har jag valt att genomföra kvalitativa intervjuer, då de är mest lämpliga när man vill fånga erfarenheter hos de intervjuade (Kvale, 1997; Kvale & Brinkmann, 2009; Trost, 1997). Den feministiska forskningen har till stor del handlat om att lyssna på kvinnors berättelser, eftersom man anser att traditionell forskning utgår från mäns verklighet. Att ta del av kvinnors erfarenheter innebär att lyssna till en marginaliserad grupp och att ge denna grupp en röst (Johansson, 2005). Det finns emellertid också kritiska röster som menar att maktaspekten forskare – informant emellan gör att kvinnan (i det här fallet) i själva verket har ett högst begränsat inflytande över hur hennes berättelse presenteras i den färdiga forskningsrapporten. Jag utger mig inte för att vara talesperson eller representant för dessa kvinnor och jag hävdar heller inte att min studie är ofärgad av mig som person eller mina erfarenheter och värderingar. För att kvinnornas röster i så hög utsträckning som möjligt skall höras har jag valt att presentera stora delar av deras berättelser i obearbetad form. Av samma anledning har jag separerat resultat och analysdelen trots att detta inte är det vanliga inom samhällsvetenskaplig forskning.

Informanter

Önskemål om informanter och avgränsning

När jag bestämde mig för att göra den här studien visste jag vilkas röster jag ville höra. Det finns många hemlösa kvinnor och män som aldrig har varit beroende av vare sig alkohol eller andra droger. På samma sätt finns det många kvinnor och män som har någon form av missbruk men som har en trygg bostadssituation och aldrig kommer i kontakt med socialtjänst eller annan samhällelig stödfunktion. De kvinnor jag främst har träffat i mitt arbete har varit hemlösa med någon form av missbruk, ibland i kombination med psykisk ohälsa. Det var deras berättelser jag ville ta del av och därför formulerade jag förfrågan om intervjupersoner på sättet jag gjorde (se bilaga 1).

Utmaning

Det är svårt att hitta hemlösa, missbrukande kvinnor att intervjua om våldsutsatthet och anledningarna till detta är flera. En anledning är att kvinnorna av uppenbara skäl inte är enkla att hitta rent fysiskt. Ett boende är sällan så stadigvarande att man kan vara säker på att den person man bokat möte med, en vecka senare fortfarande finns att hitta på samma adress. En annan anledning är att hemlösa personer är populära informanter till diverse studier; under perioden jag genomförde min egen studie såg jag anslag som berörde flera olika intervjufrågningar riktade till hemlösa. Ytterligare en anledning är naturligtvis att våld för många människor är ett känsligt ämne som man inte vill prata med vem som helst om. Inte heller missbruk och hemlöshet är ämnen som man behandlar lättvindigt. Ett aktivt missbruk försvårar sannolikt också såväl möjligheten som viljan att sitta ner vid ett tidsbestämt möte och genomföra en intervju.

Att hitta kvinnorna

Eftersom jag har arbetat med hemlösa personer i Göteborg i flera år har jag en relativt bra kunskap om vilka verksamheter som riktar sig till målgruppen, såväl boenden som

samlingspunkter. I en tidig fas tog jag kontakt med flera av dessa verksamheter för att höra mig för om möjligheten att sätta upp mitt anslag (se bilaga 1) i deras respektive lokaler. För att förfrågan skulle nå så många som möjligt, såg jag till att såväl frivilligorganisationer som kommunala och statliga verksamheter representerades. Jag mötte en oerhörd hjälpsamhet och slutligen fanns mitt brev uppsatt inom ca 30 verksamheter. Som komplement till anslagen pratade jag också med personalen på de olika ställena och förklarade syftet med min studie och bad dem att hålla ögon och öron öppna för kvinnor som kunde vara intresserade av att delta. Även ett par män som lever i hemlöshet ville vara behjälpliga när jag berättade om min studie, och erbjöd sig att förmedla kontakt om de träffade någon aktuell kandidat.

Det blev snart tydligt att mina anslag inte hade den effekt jag hoppades på. För att öka sannolikheten att träffa någon som ville prata med mig åkte jag ut till två samlingsställen för hemlösa, för att se om ett samtal kunde uppstå mer spontant. Även om just dessa tillfällen inte gav mig någon intervju var det slutligen denna metod som visade sig vara mest verkningsfull. När fyra månader gått och jag hade genomfört tre intervjuer bestämde jag mig för att anlägga en mer offensiv taktik. Jag bad personalen på tre ställen om tillstånd att sitta i deras lokaler under en dag vardera, för att vara tillgänglig för spontana möten. Jag tilläts också delta och presentera mig vid sammanlagt tre husmöten i ett par verksamheter. Återigen möttes jag alltså av hjälpsamhet och dessa dagar gav mig också ytterligare intervjuer. Under resans gång tipsades jag också om fler kvinnor som uttryckt intresse för att vara med i studien under förutsättning att jag lyckades fånga dem under en "bra dag". Detta visade sig vara svårt eftersom jag varken kunde hitta eller kontakta de flesta av dem, men en av dem fick jag tag i och vi kunde bestämma tid för intervju.

Intervjupersonerna

De åtta kvinnor som slutligen blev mina informanter utgjorde en brokig skara. Ingen av kvinnorna hade kontrakt på ett eget boende och endast någon enstaka av dem hade ett relativt stadigvarande hem. Missbruk, hemlöshet och våldserfarenhet såg naturligtvis olika ut men de hade alla befunnit sig i samtliga situationer även om de inte alltid sammanfallit i tid. Kvinnorna beskrivs närmre i resultatavsnittet men har anonymiserats för att inte kunna kännas igen.

Urval

I anslaget där jag sökte intervjupersoner angav jag att jag sökte kvinnor som missbrukat tidigare/missbrukade i dag, som var/hade varit hemlösa samt att de varit utsatta för våld. Därmed har jag gjort ett icke-sannolikhetsurval vilket utmärks av att de människor som ingår i urvalet inte utgör ett slumpmässigt urval (Denscombe, 2009). Denscombe skriver att forskning om exempelvis missbruk och hemlöshet inte inbjuder till sannolikhetsurval och det framstod tidigt i studien att jag inte skulle få ett stort antal intressenter att välja mellan. Då de själva fick avgöra om de passade för studien blev urvalet helt enkelt de kvinnor som anmälde sig till den.

Bortfall

Tre kvinnor har varit inbokade för samtal men inte dykt upp. En av dessa meddelade sig genom personal och förklarade att hon inte var i tillräckligt god form för att prata. De andra två hörde jag ingenting ifrån. Ytterligare två kvinnor som sagt sig vara intresserade av att delta, dock inte direkt till mig, lyckades jag inte få tag i på grund av att de hunnit flytta vidare när jag fick informationen om att de ville delta. En kvinna hörde av sig efter att ha hittat mitt nummer i en

verksamhet. Eftersom det visade sig att hon inte tillhörde målgruppen stannade vår kontakt vid ett telefonsamtal.

Genomförande

Första kontakten

Sättet jag kom i kontakt med kvinnorna i min studie varierade, men ingen av kvinnorna tog kontakt med mig enbart efter att ha läst mitt anslag. Sex av dem träffade jag när jag uppehöll mig i de verksamheter där de befann sig/bodde. Det blev alltså spontana möten där kvinnan i fråga kom fram och pratade med mig och bestämde sig för att låta sig bli intervjuad. I vissa fall hade personalen berättat att jag fanns i lokalerna, i andra fall presenterade jag mig själv. Därefter gick vi in i ett avskilt rum, som jag fått tillstånd av personalen i förväg att använda, och genomförde intervjun. En av dessa sex kvinnor satte sig bredvid mig där jag satt och började berätta om sitt liv och sin nuvarande situation. Efter att vi suttit och pratat i en halvtimme frågade jag om hon kunde tänka sig att gå till ett annat rum och prata vidare. Av rädsla för att förstöra det redan pågående samtalet valde jag att inte plocka fram inspelningsapparaten i det här läget. Detta är därför den enda intervjun som inte blev inspelad, den är i stället nedskrivet ur mitt minne direkt efter att intervjun avslutades.

Intervjuerna

De åtta intervjuerna varierade i längd, där den kortaste varade i tjugo minuter och den längsta i två timmar. Övriga varade i ungefär en timme. Med mig under intervjuerna hade jag en intervjumall som jag skrivit för att se hur jag kunde täcka in alla relevanta delar (se bilaga 3). Emellertid var mallen alltför detaljerad och utförlig för att jag skulle använda den i intervjusituationen, den fungerade snarare som ett stöd för att inte glömma viktiga frågeområden. I efterhand kan jag konstatera att en mer övergripande mall hade varit minst lika hjälpsam. Samtliga intervjuer, förutom den tidigare nämnda, spelades in och transkriberades i efterhand. I samråd med min handledare avstod jag från att transkribera vissa avsnitt i ett par intervjuer som helt uppenbart inte berörde det egentliga syftet med intervjun.

Analysen

I den här studien har jag hämtat inspiration av narrativ forskning där man fokuserar på människors livsberättelser (Johansson, 2005). Det är en relativt vanlig metod inom feministisk forskning eftersom den möjliggör att kvinnors erfarenheter sätts i centrum och kvinnornas röster blir hörda. Feministiska forskare har annars visat att mycket forskning som utger sig för att vara könsneutral i själva verket har ett manligt perspektiv (Sohlberg & Sohlberg, 2009). Redan när man börjar fundera över vad man vill skriva om påbörjar man den analytiska processen och sedan ställer man frågor samt lyssnar och tolkar berättelser utifrån det. Jag visste från början att jag ville höra hemlösa kvinnors berättelser om våld och formulerade således min förfrågan om intervjupersoner därefter. Jag hade också bestämt mig för att utgå från en feministisk teori och kvinnornas berättelser gjorde att valet föll på radikalfeminism. På liknande sätt har jag låtit empirin och teorin påverka varandra genom hela processen. I analysen inspirerades jag vidare av del-innehåll eller tematisk analys där man lyfter ut vissa delar ur berättelserna som sedan samlas under olika teman (Johansson, 2005; Widerberg, 2002). Genom att läsa igenom intervjuerna gång på gång utkristalliserades vissa övergripande teman vilka framträdde tydligt i kvinnornas berättelser.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet avser en studies stabilitet och att samma resultat skulle uppnås vid en annan tidpunkt och mätning (Trost, 2005). Detta skall säkerställas genom att alla intervjuare ställer samma frågor, på samma sätt och i likadana situationer. Trost menar att problemet med att sträva efter hög reliabilitet vid kvalitativa intervjuer, är att det innebär att man förutsätter ett statistiskt förhållande. Vad gäller människor som intervjuas är de i stället ständigt i process och förändras vilket i sin tur påverkar resultatet. I enlighet med detta säger Kvale (1997) att även om det är önskvärt att intervjuresultat har hög reliabilitet kan en alltför stark tonvikt på detta motverka kreativitet och föränderlighet. Validitet beskriver Trost (2005) som att instrumentet eller frågan mäter det den är avsedd att mäta. Såväl reliabilitet som validitet kommer ursprungligen från den kvantitativa forskningen och kan vara svår att direkt använda inom den kvalitativa metodiken. Samtidigt, menar Trost (2005), är det viktigt att man som forskare strävar efter att materialet man använder blir så trovärdigt och relevanta som möjligt.

Jag kan inte veta om kvinnornas berättelser hade blivit desamma om någon annan frågat dem eller om jag själv gjort det vid en annan tidpunkt. Historier förändras över tid och som en följd av kvinnornas psykiska och fysiska hälsa, livssituation och vem som lyssnar så troligtvis hade berättelserna till vis del varit andra. Det gör emellertid inte att de jag fått till mig är mindre intressanta eller sanna. Jag har försökt ge kvinnorna utrymme att berätta sina historier och sedan förmedlat dessa på ett så tydligt sätt som möjligt. För att underlätta för läsaren att följa berättelserna men också mina tolkningar har jag valt att återge flera långa citat samt att synliggöra min egen position och tolkningsram.

Etik

De etiska problemställningar som berörs nedan fanns med mig redan i idéfasen till denna studie. När jag arbetade som fältarbetare kändes de oerhört påtagliga och jag hade därför planer på att genomföra studien, dock på ett något annorlunda sätt, i Stockholm. I och med att jag påbörjade det projekt som beskrivs i inledningen, tyckte jag att flera av de etiska frågorna blev mindre alarmerande. Dock är jag fortfarande av åsikten att en studie av det här slaget befinner sig i en etisk gråzon, av de anledningar som jag resonerar kring nedan.

Risken med dubbla roller

En forskningsetisk grundregel är att informanter inte skall befinna sig i ett sämre läge vid slutet av deltagandet än de gjorde när de började (Denscombe 2009; Kvale, 1997; Svensson & Starrin, 1996). En konsekvensbedömning måste göras av forskaren och eventuella åtgärder för att skydda deltagaren måste genomföras. Det som gjorde att jag först tänkte genomföra studien i Stockholm var rädslan att min dubbla roll som fältarbetare å ena sidan och intervjuare å andra, skulle bli bekymmersam. Risken fanns att jag i mötet med en kvinna ställdes inför överväganden som fältarbetare efter att jag tidigare mött samma kvinna i en intervju. Inte bara kunde hennes deltagande i studien påverka mitt sätt att fatta yrkesmässiga beslut, utan också saker som hon berättade under sitt deltagande. Risken skulle också vara stor att kvinnan själv var orolig över att jag använde informationen hon delat med sig av på ett felaktigt sätt, eller att jag förde den vidare till kollegor. I samband med arbetsbytet var just detta etiska ställningstagande inte längre relevant. Däremot kunde jag fortfarande träffa kvinnor som jag kände sedan tidigare och den dubbla rollen kunde ändå kännas besvärande, även om den rent faktiskt inte längre existerade.

Min oro gällde inte längre mina egna yrkesmässiga beslut utan snarare om kvinnan valde att delta i studien på tveksamma grunder. Att vi kände varandra sedan tidigare, och kanske även att jag hjälpt henne i en utsatt situation, kunde påverka henne och få henne att delta av tacksamhetsskäl eller för att hon helt enkelt inte ville neka någon hon kände. För att i möjligaste mån undvika detta scenario valde jag att inte aktivt söka upp någon av de kvinnor jag kände sedan tidigare. Jag var också noga med att, i de fall där personal meddelade mig att en kvinna ville delta, etablera en direkt kontakt med kvinnan för att säkerställa att hon verkligen ville vara med i studien. Genom detta förfarande tappade jag några potentiella deltagare men här fick det etiska ställningstagandet styra. För att kvinnor som kände mig skulle veta vem jag var innan de eventuellt anmälde sitt intresse för att vara med i studien skrev jag i mitt anslag att jag arbetat som fältare på Uppsökarenheten tidigare. På det sättet kunde de antingen välja att avstå eller välja att vara med, i båda fallen med vetskapen om vem jag var.

Ännu en risk med att känna sina informanter sedan tidigare är att de betraktar en som socialarbetare snarare än intervjuare, vilket kan påverka såväl informationen som lämnas som sättet den lämnas på. Mitt val av intervjumetod gjorde att ett mer informellt samtal skulle kunna föras om detta blev aktuellt. Min inställning innan intervjuerna var att ett sådant scenario var svårt att undvika och att det skulle vara etiskt oförsvarbart att vägra föra ett sådant samtal med den aktuella kvinnan. Emellertid var min ambition att så fort, men också så respektfullt som möjligt, föra tillbaka samtalet till intervjun. Mina farhågor visade sig dock obefogade och i intervjusituationerna kände jag aldrig att det var svårt att hålla isär mina roller. Det bör ändå understrykas att detta är en etisk utmaning och att jag sökte hantera denna så bra som möjligt. I slutändan blev det så, säkerligen som en följd av ovanstående resonemang men också av slumpen, att av de kvinnor jag intervjuade kände jag bara en sedan tidigare.

Fysisk och psykisk säkerhet samt plats för intervjun

En viktig aspekt att ha i åtanke är den fysiska säkerheten hos den som deltar i en studie (Denscombe, 2009). Med tanke på min undersöknings karaktär var detta ytterst relevant att överväga och ta ställning till. Först och främst valde jag att utforma mina anslag så att man kunde dra av en lapp med mitt namn och mina telefonnummer på. Följaktligen behövde ingen som var intresserad av att delta skriva av numren själv, och därmed uppehålla sig någon längre tid framför anslaget. Efter tips av min handledare drog jag också bort ett par lappar på de som jag själv hängde upp, för att ingen kvinna skulle känna sig hindrad att ta en lapp bara för att ingen annan tycktes ha gjort det. Det är naturligtvis också viktigt att kvinnan själv får välja en plats för intervjun där hon känner sig så trygg som möjligt (Trost, 2010). Mina informanter fick själva välja om de ville genomföra intervjun i sitt eventuella boende, på mitt kontor eller på en neutral plats. Denna valmöjlighet gjorde att de kunde, om de kände sig hotade, välja en plats där en möjlig förövare inte hade möjlighet att övervaka situationen. Platserna för intervjuerna var också sådana att ingen kunde höra vad vi pratade om inne i rummet. Vid ett tillfälle genomfördes intervjun i en lägenhet som den aktuella kvinnan delade med sin man. Han var hemma vid tillfället men stängde in sig i ett annat rum. Detta kan naturligtvis ha påverkat informationen som kvinnan lämnade till mig under intervjun, i synnerhet gällande deras relation.

Samtliga intervjuer genomfördes i verksamheter/boenden som är riktade till personer i hemlöshet, detta utifrån kvinnornas önskemål. Rummet och vår placering i det varierade från att där fanns ett skrivbord mellan mig och kvinnan jag intervjuade, till att vi båda satt uppkurpa i en soffa med bandspelaren mellan oss. Att alla kvinnor valde att träffas där de vistades stor del av sin tid

gjorde förhoppningsvis att de kände sig tryggare och i en mindre underordnad roll än vad de kanske skulle gjort om vi träffats exempelvis på mitt kontor.

Att tala om våld

Kvinnorna jag talade med berättade främst om våld som hänt en tid tillbaka i deras liv och det kan förstås som att det är lättare att prata om det som ligger i det förflutna. Denscombe (2009) betonar att man måste ta hänsyn till, och undvika, den psykologiska skada som kan följa på ett deltagande i en studie. Samtliga intervjuer i min studie genomfördes som ovan nämnts i någon form av boende eller verksamhet för hemlösa. Min förhoppning är att kvinnorna vände sig till personalen om de kände behov av stöd efter intervjuerna. Efter varje intervju var jag också noga med att betona att de kunde ringa till mig om de ville prata eller fråga om någonting. Vid själva intervjutillfället försökte jag undvika att driva fram svar när de inte kom spontant, vilket troligtvis minskade mängden information jag fick, men förhoppningsvis gjorde att den information jag fick lämnades av fri vilja. Kvale (1997) betonar vikten av intervjuarens känslighet när det gäller hur långt man skall gå i sina frågor, och en sådan känslighet försökte jag ha med mig under samtliga intervjuer. Risken är annars att man som intervjuare manipulerar den intervjuade till att avslöja saker som hon senare kommer att ångra att hon berättade (Kvale & Brinkmann, 2009). Det är också anledningen till att jag inte försökte övertala kvinnorna att berätta om eventuellt upplevt våld i nutid.

Konfidentialitet

Med tanke på de vägar jag fick vandra för att hitta kvinnor att intervjua visade det sig omöjligt att bevara konfidentialiteten så långt att kvinnans deltagande enbart var känt för mig och henne själv. Detta bryter mot den etiska regel som Trost (1997) lyfter fram; att intervjun och vem som ställer upp på den skall förbli en hemlighet mellan intervjuaren och den intervjuade. Personal i de verksamheter där jag träffade kvinnorna var naturligtvis medvetna om att jag lånade deras samtalsrum och även vem som gick in tillsammans med mig. Det gick heller inte att helt undkomma risken att andra personer som befann sig i närheten såg då vi stängde in oss. Emellertid menar Trost (1997) att den intervjuade själv kan bryta denna regel och genom att de själva valde plats för intervjun utgår jag från att de gjorde detta medvetet. Däremot var jag noga med att betona att jag skulle göra allt för att säkerställa att ingen fick veta vad respektive kvinna berättat om, och att deras identitet skulle döljas i studien (Kvale, 1997; Trost, 1997). Detta stod formulerat i samtyckesformuläret och jag underströk det också både före och efter intervjun. I resultatredovisningen har jag därför utelämnat vissa detaljer och ändrat andra, för att undvika igenkänning. I de fall där det var relevant markerade jag att min tystnadsplikt självklart också gällde gentemot personal som vi båda kände.

Samtycke

Att intervjupersonerna ger sitt godkännande till att delta i undersökningen är en väsentlig del av planeringen av en studie och därmed viktigt att få dokumenterat (Kvale, 1997; Kvale & Brinkmann, 2009; Trost, 1997). Samtliga deltagare läste igenom och skrev under ett samtyckesformulär (se bilaga 2), där jag försäkrade anonymitet samt att de kunde avbryta sitt deltagande i studien när som helst under arbetets gång. Där stod också att deltagaren hade blivit erbjuden att ta del av studien när den var klar. Jag sammanfattade även samtycket muntligt när jag lämnade över det för underskrift. När studien påbörjades var tanken att den skulle kunna ligga som grund även för projektrapporteringen som gjordes inom ramen för mitt arbete och det kändes viktigt att studiens dubbla syften tydliggjordes. Därför omnämns detta i såväl förfrågningen som i

samtyckesformuläret och jag berättade även om det i intervjusammanhanget. I slutändan var det framför allt kvinnornas funderingar kring stöd och hjälp som var aktuella för rapporten men några citat fick också belysa deras situation, givetvis med samma konfidentialitetsbehandling som i uppsatsen.

Att tolka en berättelse

Även om narrativ forskning strävar efter att höra människors berättelser är det i slutändan, liksom i all forskning, forskaren som gör sin tolkning av det hon/han hör (Johansson, 2005). Ur ett etiskt perspektiv kan man givetvis ifrågasätta min rätt att som forskare tolka kvinnornas berättelser utifrån mitt perspektiv och mina föreställningar. Exempelvis tolkar jag vissa händelser som våld trots att det inte är kvinnornas definition av det inträffade. Detta är en etisk fråga som är närvarande inom all forskning, men en nödvändighet för att forskning alls skall kunna genomföras.

Teoretiska perspektiv

Det finns flera sätt att förklara mäns våld mot kvinnor och tolkningar genom tiderna har pekat på såväl biologiska som sociala och psykologiska faktorer som utlösare för mäns våld. Numera kan man också säga att det finns en feministisk skola inom forskning kring våld mot kvinnor. Denna utmärks vanligtvis av en uppfattning att våld mot kvinnor är ett genomträngande fenomen i samhället, att det är ett kontinuum, att det är en kränkning av kvinnans kroppsliga integritet samt att det är en form av strukturellt förtryck (Enander, 2008). Eftersom feminismen samtidigt är en mångfacetterad rörelse finns det givetvis skillnader i vad man betonar, vilket jag lyfter fram nedan. Gemensamt för den feministiska forskningen är emellertid att den inte påstår att den är objektiv, och den strävar heller inte efter att vara det (MacKinnon, 1989). Syftet med den feministiska forskningen är i stället att lyfta fram kvinnors erfarenheter och visa på hur dessa i övrig forskning åsidosätts och nedvärderas.

Feminism och feministisk teori

Ordet ”feminism” antyder att det bara finns en sorts feminism, och som Jane Freedman (2003) påpekar vore det mer korrekt att säga ”feminismer”, eftersom det inom feminismen finns ett flertal inriktningar som markant skiljer sig åt. Det finns emellertid en gemensam nämnare som binder samman de olika inriktningarna; samtliga anser att kvinnor är underordnade män och att detta bör ändras (Freedman, 2003; Gemzöe, 2003; Wendt Höjer & Åse, 1999). *Hur* detta bör ändras skiljer sig dock åt mellan de olika inriktningarna. För att förtydliga var det perspektiv jag utgår ifrån återfinns inom den feministiska teoribildningen gör jag en kort presentation av de mest framträdande feministiska perspektiven. Flera författare har gjort beskrivningar av dessa (ex. Adeniji, 2008; Evans, 1995; Gemzöe, 2003; Ljung, 2007) och jag kommer endast nämna de mest utmärkande dragen inom respektive riktning.

Liberalfeminism

Grundtanken inom liberalfeminismen är att kvinnor skall ha samma grundläggande friheter och rättigheter som män (Adeniji, 2008; Gemzöe, 2003; Leijonborg, 2001; MacKinnon, 1989). Emellertid betonar man kvinnan som *individ* snarare än kvinnan som representant för en *grupp* och menar att skillnaderna mellan mäns och kvinnors livsvillkor är orättvisa, mycket på grund av att de härrör från ett grupperspektiv (män respektive kvinnor) snarare än från individuella skillnader. Lika lön, lika utbildningsmöjligheter, lika tillgång till politiska maktpositioner och lika villkor på arbetsmarknaden var de ursprungliga grundpelarna inom liberalfeminismen. Dagens liberalfeminister lägger också stor vikt vid att kvinnor kan göra det som män gör i yrkeslivet. Genom att begränsa det som hämmar kvinnors individuella frihet, exempelvis genom att ha hemhjälp för att minska hushållsarbetet, underlättar man för kvinnor att göra karriär.

Marxism-/socialistisk feminism

Förespråkare för den marxistiska eller socialistiska inriktningen (vissa forskare särskiljer dessa inriktningar) menar att det ojämlika förhållandet mellan könen är en följd av det kapitalistiska samhällssystemet (Gemzöe, 2003; Laskar, 1992; Ljung, 2007). Kvinnor är dock utsatta för ett dubbelt förtryck; det från kapitalägarna och det från män. Ursprungstanken inom denna feministiska riktning var att kvinnor hamnade i beroendeställning till enskilda män eftersom de inte själva lönearbetade. Genom att delta i produktionen och lönearbetet skulle kvinnor kunna

uppnå frihet och eftersom fler arbetarkvinnor än medel-/överklasskvinnor tog sig in på arbetsmarknaden, var det följaktligen dessa som låg närmast frigörelsen. Enligt ett marxistiskt/socialistiskt perspektiv finns inget kvinnoförtryck som är skilt från klassförtrycket, och således är det genom en socialistisk revolution som människor – däribland kvinnor – kan undkomma förtrycket.

Anarkafeminism

När kvinnor inom anarkistiska rörelser ville förena anarkism med feminism på 1970-talet, föddes det som brukar kallas anarkafeminism (Gemzöe, 2003). Inom anarkismen vill man upplösa all makt, och förespråkar i stället icke-hierarkiska nätverk av människor där individuell frihet samsas med kollektiv solidaritet (Kornegger, 1992). Vidare menar man att en organisering måste ske underifrån, och aldrig uppifrån. Den feministiska falangen menar att kärnfamiljen är grunden för alla auktoritära system genom att den lär barn att lyda det manliga överhuvudet. Att uppnå ett feministiskt samhälle innebär, enligt anarkafeministerna, *inte* att kvinnor får makten utan att makten helt upphör att finnas.

Queerfeminism

Anhängare av queerteori eller queerfeminism hävdar ofta att själva poängen med begreppet "queer" är att det inte går att definiera, och att det heller inte *bör* definieras. Snarare än att vara en homogen teori kan man se queerteori som en blandning av studier som syftar till att studera och ifrågasätta det heteronormativa och tvåsamhetsbaserade samhälle vi lever i (Adeniji, 2008; Gemzöe, 2003; Rosenberg, 2002). Sexualiteter som hetero-, homo-, bi-, eller transsexualitet ses som föränderliga och flytande. Snarare än att vara stadiga identiteter är de socialt, historiskt och geografiskt konstruerade. På samma sätt ser queerteorin kön som något performativt; alltså något som ständigt görs och upprepas tills vi ser det som naturligt. Inom queerfeminismen ser man heteronormativiteten som ett förtryckande maktsystem som tillsammans med andra maktordningar skapar exempelvis sexism och rasism.

Radikalfeminism

De teoretiska utgångspunkterna i denna studie utgår ifrån radikalfeminismen. Enligt Catharine MacKinnon (1989) är flera av övriga feministiska riktningar endast samhällsideologier som appliceras på kvinnor. Exempelvis menar hon att den socialistiska feminismen är marxism som tillämpas på kvinnors livssituation. På samma sätt är liberalfeminismen en liberal ideologi som används för att förklara kvinnors position. Radikalfeminism däremot, menar hon, är feminism i sin rena form. Denna riktning växte fram på 1960-talet och dess kanske främsta kännetecken är slagordet "det personliga är politiskt" (Gemzöe, 2003). Liksom det finns olika grupperingar inom teoretisk feminism, finns det uppfattningar och inriktningar inom radikalfeminismen som skiljer sig från varandra. Det går emellertid att framhålla vissa centrala begrepp inom riktningen.

Patriarkat

Ett centralt begrepp inom radikalfeminismen är patriarkatet vilket av Sylvia Walby (1997) beskrivits på följande sätt: "... a system of social structures and practices in which men dominate, oppress and exploit women" (Walby, 1997:20). Patriarkatet ses således inte som en bieffekt av något annat förtryck utan ett förtryck i sig självt som innebär att gruppen män är överordnad gruppen kvinnor. I ett patriarkat har män ett större samhälleligt inflytande än kvinnor och befinner sig i ett överläge men denna obalans är vanligtvis ingenting som uppmärksammas eller

problematiseras; den fungerar snarare som en osynlig självklarhet. Mannen blir den måttstock som andra bedöms utifrån och eftersom mannen är normen blir kvinnan den som avviker från densamma (de Beauvoir, 1949/2002; MacKinnon, 1989; Wendt Höjer, 2006). Att samhället är uppbyggt på det här sättet, och att flickor och pojkar socialiseras in i patriarkatet under sin uppväxt, innebär enligt Catharine MacKinnon (1989) att mäns maktposition över kvinnor utgör en stor del av den manliga självvidentiteten medan bristen på maktposition utgör en stor del av den kvinnliga självvidentiteten.

Radikalfeminismen har kritiserats för att vara alltför onyanserad vad gäller diskussionen kring patriarkatet och inställningen till män (Gemzöe, 2003). Uppfattningen att män som grupp har ett intresse av att hålla kvinnor underordnade har väckt kritik om att radikalfeminismen drar alla män över en kam och inte uppmärksammar de män som *inte* är överordnade kvinnor. Kritiker har också hävdad att män drabbas av patriarkatet i lika hög utsträckning som kvinnor eftersom de inte heller tillåts utveckla hela sin personlighet. Men att hävda patriarkatets existens är enligt min mening inte synonymt med att hävda att samtliga män förtrycker samtliga kvinnor. Jag menar att individuella män absolut kan bekämpa den patriarkala strukturen alternativt inte vilja vara delaktiga i systemet, men detta innebär inte att patriarkatet är mindre verkligt. Liksom Gemzöe (2003) påpekar möjliggör tvärtom patriarkatbegreppet att man gör skillnad mellan individuella män och de maktstrukturer som håller en manlig dominans vid liv.

(Kärn-)Familj

Den heterosexuella familjebildningen betraktas som en patriarkal enhet som både återspeglar det större samhället och är en del av det (Connell, 1999; MacKinnon, 1989; Millett, 1969/2000). Genom att studera kärnfamiljen kan man alltså se hur samhället är uppbyggt; mannen är den styrande och kvinnan är underordnad honom. På så vis kompletterar samhälle och familj varandra i sin kontrollerande och normgivande funktion. Genom uppfostran av sina barn socialiserar föräldrarna in en ny generation i det patriarkala systemet. Även om vissa föräldrar avser att uppfostra sina barn på ett annorlunda sätt är det svårt, eller till och med omöjligt, att undgå påverkan från det omgivande, sexistiska samhället (Burstow, 1992). Flickor lär sig att deras värde bestäms av deras utseende samt hur populära de är bland pojkar, och att de precis som i sagorna kommer att bli "räddade" av en stilig prins. Detta är den romantiska dröm som de uppmuntras att drömma och som inte sällan leder till att deras relationer med andra flickor färgas av tävling och fientlighet. De egenskaper som uppmuntras hos pojkar är de som sedan premieras hos män enligt traditionella uppfattningar om manlighet. Kärnfamiljen fyller således en viktig funktion då det gäller upprätthållande av normer i samhället, men den fungerar också som arena för kvinnans utsatthet. Det är främst i hemmet och av sin man som hon riskerar att utsättas för våld (Dobash & Dobash, 1980; Wendt Höjer, 2006). Bonnie Burstow (1992) menar att detta är en logisk, om än extrem, följd av den romantiska drömmen om heterosexuella kärleksrelationer eftersom en man förväntas vara svartsjuk och hävda äganderätt till sin kvinnliga partner.

Dobash och Dobash (1980) lyfter fram de olika förutsättningar för kvinnor och män som framstår tydligt i den heterosexuella par- och familjebildningen. Hemmet är en farlig plats för kvinnor och betydligt mindre så för män. Att mannen förväntas vara den dominerande och styrande i familjen är taget för givet, och detta uppmuntras också genom politiska, ekonomiska och religiösa normer. På så sätt går kärnfamilj och samhälle hand i hand och bidrar tillsammans, men också var för sig, till att patriarkatet fortlever. Från radikalfeminismen härstammar som nämnts det välkända uttrycket "det personliga är politiskt". Genom detta begrepp tydliggörs hur maktstrukturen i

samhället är lika gällande i det privata livet som i det offentliga och hur dessa liv påverkar och påverkas av varandra. Mac Kinnon (1989:94) uttrycker det på följande vis: "Each woman, in her own particular, even chosen, way reproduces in her most private relations a structure of dominance and submission which characterizes the entire public order."

Radikalfeminismens fokus på familjen som förtryckande praktik har mött motstånd från olika håll (Walby, 1997). Att det till stor del är vita, västerländska kvinnor som står bakom de feministiska riktningarna utgör en stor del av kritikernas motstånd. Det är inte nödvändigtvis så att de familjeideal och de familjestrukturer som är de vanligaste i den västliga världen är giltiga i andra delar av världen. Det finns också de som hävdar att rasistiska upplevelser inte bara kan läggas till det kvinnoförtryck som också drabbar vita kvinnor (Gemzöe, 2003). Erfarenheten av rasism och kvinnoförtryck kan göra att kvinnoförtrycket uppträder i helt andra former och alltså att hela upplevelsen måste omvärderas utifrån nya perspektiv. Att radikalfeminismen, liksom de flesta andra feministiska riktningar, är etnocentrisk menar jag är problematiskt så till vida att teorin byggs upp med en viss typ av kvinnor och män i åtanke. En ökad medvetenhet om skillnader mellan grupper av kvinnor behöver emellertid inte undergräva en gemensam upplevelse av patriarkalt styre. Däremot kan det patriarkala styret se olika ut exempelvis beroende på tid, plats och kultur. Det är därför inte omöjligt att föreställa sig att kvinnorna i den här studien drabbas av vissa patriarkala uttryck på grund av att de tillhör en subkultur relaterad till missbruk medan andra kvinnor drabbas av andra patriarkala uttryck. I ett land som strävar efter jämställdhet ser de patriarkala uttrycken också annorlunda ut än i ett mer traditionellt land. Att dessa uttryck skapar och upprätthåller den patriarkala ordningen menar jag ändå är det centrala, oavsett vilka uttryck som förekommer i den aktuella kontexten.

(Hetero-)Sexualitet

Det som kanske främst skiljer radikalfeminismen från övriga feministiska inriktningar är dess fokus på sexualiteten som förtryckande praktik, och då är det den heterosexuella sexualiteten som åsyftas. Millett (1969/2000) framhäver att även om man skulle se sexualitet som en biologiskt given drift, så är sättet vi realiserar sexuella handlingar och vem dessa riktar sig mot, i allra högsta grad ett resultat av inläring och socialisation. Att heterosexuella betraktas som en självklar norm i vårt samhälle är således en följd av vad vi får till oss under vår uppväxt, och knappast resultatet av ett "frivilligt" val. När en man och en kvinna har intimt umgänge med varandra handlar det inte heller enbart om vad de två gör och hur de själva påverkas av handlingen, det finns också en koppling till samhällsstrukturer och patriarkal maktutövning. Som underlag och referens för den heterosexuella sexualiteten ses pornografin. Genom att den påverkar såväl män som kvinnor överförs en bild av sex och könsroller som sedan anses vara den normala och eftersträvarvärda (MacKinnon, 1989). I pornografiskt material är det oftast mannen som har makten och hans sätt att närma sig kvinnor för tankarna till en erövring, ofta med subtila eller mer uppenbara inslag av våld. Såväl MacKinnon (1989) som Brownmiller (1975/1993) belyser ett av problemen som uppstår när en sådan bild ligger som grund för det heterosexuella samlaget; kvinnor lär sig att de förväntas uppskatta obehärskade män som med dolda eller synliga inslag av tvång tar dem i besittning. Brownmiller (1975/1993:324) menar: "fantasies are important to the enjoyment of sex, I think, but it is a rare woman who can successfully fight the culture and come up with her own non-exploitative, non-sadomasochistic, non-powerdriven imaginative thrust." Brownmiller menar alltså att det är svårt för en kvinna att bortse från den bild som levereras genom pornografin och genom män som tagit till sig denna bild. För att vara åtråvärd för en man måste hon eftersträva, eller åtminstone ge sken av att eftersträva,

underkastelse under hans mäktiga och våldsamma sexualdrifter. Genom pornografins påverkan på vår sexualitet och genom dess hyllande av erövring och våldsinslag, tenderar vidare ett (enligt pornografins) idealiskt samlag att hamna i gränslandet mellan ett frivilligt sådant och en våldtäkt. MacKinnon (1989:146) är en av de radikalfeminister som understryker just sambandet mellan samlag och våldtäkt. "...the major distinction between intercourse (normal) and rape (abnormal) is that the normal happens so often that one cannot get anyone to see anything wrong with it."

Radikalfeminismen kritiseras ibland för att vara heteronormativ då den i så hög utsträckning fokuserar på maktförhållandet mellan kvinnor och män. Om man ser till riktningens analys av heterosexualitetens överordnade position i vårt samhälle tycker jag att denna kritik framstår som felaktig. Snarare ifrågasätter radikalfeminismen den påbudna heterosexualiteten och flera av dess förespråkare anser att vi måste bryta de negativa föreställningar som följer sexuella relationer som inte innefattar monogami och heterosexualitet (Gemzöe, 2003; Millett, 1969/2000; Walby, 1997).

Mäns våld mot kvinnor

Den gemensamma utgångspunkten inom radikalfeministisk teoribildning är att alla män förvisso inte använder våld mot kvinnor, men att alla män främjas av att vissa män gör det (Hearn, 1998; Kelly, 1988; MacKinnon, 1989; Wendt Höjer, 2006). Våldet är ett tecken på mäns överordning men fungerar också som ett medel att uppnå densamma. I enlighet med detta begränsas kvinnors livsutrymme och handlingsmöjligheter kraftigt av vetskapen att de kan utsättas för våld. En man behöver inte använda sig av våld mot en kvinna för att erhålla fördelarna av att sådant våld förekommer. Enbart hans – och hennes – medvetenhet om att han *kan* använda våld om han skulle välja det, gör att dessa fördelar är vunna. Dobash och Dobash (1980) hävdar att män som slår sina fruar i många avseenden lever upp till de kulturella förväntningar som finns i den västerländska världen; att män skall vara aggressiva och överordnade och att kvinnor skall vara underordnade. Liknande resonemang för Eliasson (2008) som menar att dominans och kontroll är egenskaper som är starkt kopplade till manlighet och därmed är de också eftersträvansvärda. Med denna utgångspunkt kan man således sluta sig till att män som slår kvinnor egentligen inte avviker från den gängse uppfattningen om hur män skall vara, även om man kan hävda att de drar maskuliniteten till sin spets. Utöver att det främst är det dominanta genuset (män) som använder sig av våldsmedel menar Connell (1999:107) att "de patriarkala definitionerna av femininitet skapar en kulturell nedrustning som kan vara lika effektiv som den fysiska varianten."

En viktig aspekt i radikalfeminismens diskussion om mäns våld mot kvinnor är att samtliga kvinnor delar en medvetenhet om den egna sårbarheten (Stanko, 1990). Män och kvinnor har olika föreställningar om våld och just inlärningen av överlevnadsstrategier är en viktig del i processen att bli kvinna (Wendt Höjer, 2006). Exempelvis får små flickor ofta höra att pojkars våldsamma agerande gentemot dem är ett sätt att visa kärlek och ingenting att bli ledsen över (Wennstam, 2004). Längre upp i åldrarna får tonårstjejer höra att de inte får röra sig obegränsat i det offentliga rummet utan måste förhålla sig till att där kan finnas män som vill dem illa. Uppmaningen till kvinnor att inte gå klädda i utmanande kläder avslöjar ett antagande att män inte kan hantera att se oskylda kvinnokroppar. Därmed förväntas kvinnor ta på sig ansvaret för att män kontrollerar sina drifter. Detta är någonting som Katarina Wennstam (2004) poängterar i "Flickan och skulden" där hon tittar på samhällets syn på våldtäkt:

Ansvar för mannens sexualitet ligger på kvinnan i den meningen att det är hon som måste ”passa sig”. Ansvar för kvinnans egen sexualitet är också hennes eftersom hon inte bara ska passa sig, hon ska också ”hålla på sig” – annars kan hon få dåligt rykte. (Wennstam, 2004:19)

Att kvinnor ständigt får sin vardag förminskad är någonting som till stor del uppfattas som naturligt. Denna skillnad mellan mäns och kvinnors frihet blir i förlängningen också ett demokratiproblem (Wendt Höjer, 2006).

Sexualitetens centrala ställning, ihop med uppfattningen att pornografin skapar vår föreställning om den, leder till att även våldtäkt diskuteras flitigt inom radikalfeminismen (ex. Brownmiller, 1975/1993; MacKinnon, 1989). Som grund kan man säga att våldtäkt, precis som övrigt våld, ses som ett sätt för män att upprätthålla patriarkatet och förtrycka kvinnor. Våldtäkten är både ett symptom på mäns underkuvande av kvinnor och ett effektivt sätt att säkerställa att mäns överordning lever vidare. Inom radikalfeminismen finns sedan till viss del olika uppfattningar om huruvida våldtäkt skall ses primärt som ett sexualrelaterat brott eller som ett våldsbrott. Det finns de som menar att all heterosexuell sexualitet har våldsamma undertoner medan andra menar att allt våld som män utsätter kvinnor för har sexuella undertoner. Vissa hävdar att våldtäkt överhuvudtaget inte har med sex att göra utan enbart är en makt- och våldshandling och andra menar att det är en extrem form av ett heterosexuellt samlag.

Susan Brownmiller (1975/1993) understryker främst den våldsamma aspekten i våldtäkter och menar att mannen använder sitt könsorgan som ett vapen mot kvinnan och har gjort så sedan urminnes tider. Brownmiller visar i sin bok “Against our will” hur våldtäkt i alla tider har spelat en strategisk och väsentlig roll i strider och krigsföring. En värld utan våldtäktsmän vore en värld där kvinnor kan röra sig fritt utan rädsla och så länge det inte ser ut på det sättet räcker det att ett fåtal män använder våldtäkt som maktmedel för att alla kvinnor skall känna ett ständigt hot att bli utsatta. Brownmiller preciserar detta på följande vis: ”it is nothing more or less than a conscious process of intimidation by which all men keep all women in a state of fear” (Brownmiller, 1975/1993:15). MacKinnon (1989) delar Brownmillers övertygelse om att vi måste lyfta fram det våldsamma inslaget i våldtäkter, men hon ställer sig samtidigt frågan: ”...if it is violence not sex, why didn't he just hit her?” (MacKinnon, 1989:134). MacKinnons uppfattning är vidare att det inte är någon väsensskillnad mellan en heterosexuell, ”vanlig” sexakt och en våldtäkt. Att särskilja de båda menar hon möjliggör att det grundläggande, dominanta inslaget i den manliga sexualiteten – som de flesta tar för given – undkommer åskådliggörande. Om vi säger att våldtäkt inte handlar om sex, behöver vi heller inte granska den allmänrådande sexualitetens uttryck. Liknande resonemang för Burstow (1992) som menar att uppdelningen mellan våldtäktsmän och ”vanliga” män gömmer undan det vardagliga våldet som män utsätter kvinnor för. På detta sätt, menar Burstow, kan män fortsätta att ”sexploatera” kvinnor samtidigt som de ser sig själva som vanliga, hyggliga män.

Att det till viss del råder skiljaktiga uppfattningar om våldets betydelse för sex och vice versa hindrar inte att en grundläggande hållning inom radikalfeminismen är att heterosexuella samlag och våldtäkter delar många inslag. Att skilja ett frivilligt samlag från en våldtäkt låter sig inte självklart göras och frågan om kvinnan samtyckt till umgänget eller inte ställs på sin spets. MacKinnon (1989) uttrycker detta på följande sätt:

The deeper problem is that women are socialized to passive receptivity; may have or perceive no alternative to acquiescence; may prefer it to the escalated risk of injury and the humiliation of a lost fight; submit to survive. Also, force and desire are not mutually exclusive under male supremacy. So long as dominance is eroticized, they never will be. Some women eroticize dominance and submission; it beats feeling forced. Sexual intercourse may be deeply unwanted, the woman would never have initiated it, yet no force may be present. So much force may have been used that the woman never risked saying no. Force may be used, yet the woman may prefer the sex – to avoid more force or because she, too, eroticizes dominance. Women and men know this. Considering rape as violence not sex evades, at the moment it most seems to confront, the issue of who controls women's sexuality and the dominance/submission dynamic that has defined it. When sex is violent, women may have lost control over what is done to them, but absence of force does not ensure the presence of that control. Nor, under conditions of male dominance, does the presence of force make an interaction nonsexual. If sex is normally something men do to women, the issue is less whether there was force than whether consent is a meaningful concept (MacKinnon, 1989: 177-178).

Trots att det var den lesbiska radikalfeministiska rörelsen i USA som började diskutera samkönat partnervåld har samma rörelse senare kritiserats för att enbart fokusera på heterosexuella kärleksrelationer (NCK, 2009). Kritiken grundar sig i att maktförhållandet mellan män och kvinnor står i centrum vilket gör att samkönade relationer har svårt att inrymmas i den teoretiska modellen. Jag instämmer i den kritiken men tycker ändå att det blir missriktat att anklaga radikalfeminismen för att vara heteronormativ då riktningen förespråkar andra former av kärleksrelationer än monogama och heterosexuella. För att radikalfeminismen inte skall utesluta andra former av relationer, som de samtidigt förespråkar, krävs att fler maktaspekter tas i beaktande. En samkönad relation är inte fri från makt och samtidigt pågår könsmaktsordningen inte enbart i kärleksrelationer utan även i det omkringliggande samhället. Alltså menar jag att radikalfeminismen brister när det gäller att förklara samkönat relationsvåld samtidigt som samkönade par inte går fria från andra maktaspekter inom relationen och könsmaktsordningen utanför relationen.

Våldets kontinuum

Begreppet våldets kontinuum myntades av Liz Kelly (1988) som med hjälp av detta utvecklade en teori om att alla former av våld mot kvinnor, eller med Kellys terminologi sexualiserat våld, hänger samman och är allvarliga. Hon lyfter fram sexualiserat våld som ett kontinuum av erfarenheter för att markera hur vanligt förekommande våld mot kvinnor är men också för att visa att mycket av detta våld inte benämns som våld. Kelly menar att man bör undvika att gradera sexualiserat våld och inte heller hävda att vissa våldshandlingar är harmlösa. Hennes gradering av våldshandlingar åsyftar inte hur allvarlig handlingen var utan enbart hur vanligt det är att den inträffar. Vissa former av sexualiserat våld drabbar i stort sett alla kvinnor medan andra är mer sällsynta. De vanliga händelserna är sådana som av män ofta definieras som ett acceptabelt och harmlöst beteende. Kelly menar emellertid att man inte kan hävda att exempelvis oönskade sexuella anspelningar är harmlösa eftersom de inte bara är påträngande och ett intrång i kvinnans personliga sfär, de kan också vara ett hot om ytterligare övergrepp.

Således fungerar även sexuella gester och kränkande ord som en påminnelse om kvinnors utsatthet i samhället och att de befinner sig där på mäns villkor (Wendt Höjer, 2006). Att undvika att hierarkisera sexualiserat våld utifrån allvarlighetsgrad medför också att relationer som inte betraktats som våldsamma tidigare, de facto kanske skulle bedömas som sådana utifrån ett radikalfeministiskt perspektiv. En annan ståndpunkt är att det är en gradskillnad snarare än en artskillnad mellan en ickevåld- och en våldsrelation; mäns våld är alltså inte en motsättning till

ett mer accepterat maskulint beteende (Holmberg & Enander, 2007). Våldet består av handlingar som glider in i, förstärker och förutsätter varandra. Inga tydliga avgränsningar ses mellan hot, våld och sexuella övergrepp och tillsammans utgör de en konkret risk för kvinnor vars liv begränsas utifrån rädsla (Kelly, 1988; Lundgren, 2004). I sin avhandling undersöker Carin Holmberg (2001) kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par. Hennes studie är ett tydligt exempel på hur maktordningen mellan kvinnor och män påverkar även par där våld inte är en del av förhållandet. Holmberg menar att parförhållandet har en strukturellt definierad form som såväl män som kvinnor har internaliserat och tar för givet.

Kontinuumbegreppet har använts på olika sätt inom våldsforskning vilket Anne-Lie Steen (2003) har beskrivit i sin genomgång av kunskapsläget kring mäns våld mot kvinnor. Vissa forskare, skriver Steen, använder kontinuumbegreppet för att beskriva skillnader i vad som i ena änden ses som mer triviala handlingar medan den andra änden handlar om grövre, fysiskt våld. I mina ögon är detta en helt annorlunda tolkning än den Kelly (1988) gör, där våldet hänger samman och skall ses som en hopkopplad företeelse snarare än mer eller mindre allvarliga incidenter. Det är också den tolkning av begreppet som jag utgår ifrån i min studie.

Normaliseringsprocessen

Eva Lundgren (2004) beskriver våldet som en process där mannen som slår inte är väsensskild från mannen som inte slår, och kvinnan som blir slagen inte är väsensskild från kvinnan som inte blir slagen. Lundgren menar att mäns misshandel av kvinnor sker i relationer som i alla andra avseenden liknar relationer där våld inte sker.

Enligt min åsikt är den man som inte kontrollerar sin partner och verkar trivas utan att överordna sig henne kulturellt intressant. Han bryter nämligen mot tunga kulturella föreställningsramar kring kön och kärleks-vi. (Lundgren, 2004:40)

Maktobalansen är redan inbyggd i de traditionella könsrollerna och en överordnad mansroll och en underordnad kvinnoroll är inte att betrakta som så olika en våldsam mansroll och en misshandlad kvinnoroll. Lundgren bestrider också den vanliga uppfattningen att mannen slår blint och okontrollerat. I stället, menar hon, är han väl medveten om vart han skall slå, vem han skall slå och på vilket sätt han skall slå för att vinna så mycket som möjligt och riskera så lite som möjligt.

En betydande del i normaliseringsprocessen är isoleringen där mannen antingen isolerar sin partner rent fysiskt, exempelvis genom att inte låta henne lämna bostaden, eller mentalt där han kontrollerar att hon inte ger andra människor inblick i deras liv. På detta sätt förskjuts gränserna för vad som är tillåtet för kvinnan att göra och hennes livsutrymme blir mer och mer begränsat. Gränserna suddas ut och förflyttas men eftersom detta sker gradvis är det svårt för kvinnan att uppfatta förskjutningen. Återigen kan vi koppla en våldsrelation till en icke-våldsrelation då Holmberg (2001) konstaterar att även i så kallade jämställda parrelationer förekommer en liknande isolering. Genom att kvinnans umgängeskrets minskar då hon lever tillsammans med en man kommer mannens definition av henne som person och dem som par att bli alltmer av en sanning.

Växling mellan våld och värme är en annan del av normaliseringsprocessen där mannen ökar sin kontroll över kvinnan genom att emellanåt vara kärleksfull och ömsint mot henne. Verkningarna

av våld, menar Lundgren (2004), förstärks när mannen växlar mellan våld, värme och omsorg. För kvinnan innebär det att det goda upplevs i ljuset av det onda och kommer att ges större betydelse än vad det egentligen borde ha. När nedbrytningsprocessen och våldet pågått en tid kommer kvinnan gradvis att internalisera mannens våld och hans bild av henne. Hon ser sig själv så som han ser henne och tycker att hans motiv för att utsätta henne för våld är såväl begripliga som rimliga.

Detta illustrerar även hur våldsverkligheten kommit att bli orienteringspunkten i kvinnans liv, parallellt med det känslomässiga beroende hon utvecklat gentemot mannen i våldsprocessen. Frågan om varför hon inte lämnar honom är irrelevant att ställa till en kvinna som har normaliserat våldet. (Lundgren, 2004:56)

Normaliseringsprocessen tydliggör hur våldet successivt tar sig in i en relation. Det som från början uppfattades som ett kärleksfullt agerande från mannen blir mer och mer inskränkande och kontrollerande. Såväl mannen som kvinnan genomgår processen som innebär att hans utrymme växer i takt med våldshandlingarna medan hennes krymper.

Normaliseringsprocessens fokusering på kvinnans anpassning har till viss del ifrågasatts av exempelvis Holmberg och Enander (2007). Författarna menar att även om kvinnor anpassar sig då de utsätts för våld i en relation, är det viktigt att inte glömma att många också gör motstånd mot mannens handlingar. Motståndet i sig innebär dock inte automatiskt att kvinnan har lättare att gå. Snarare kan det ha motsatt effekt då hennes motstånd uppfattas som bevis för att hon inte är underordnad mannen och inte har någon anledning att lämna honom. Även då kvinnan anpassar sig menar Holmberg och Enander att det kan handla om en anpassning till en absurd situation snarare än ett passivt sätt att förhålla sig till en misshandlande man. Författarna tar också upp möjligheten att se anpassning som en motståndshandling, vilket jag också vill hävda att det kan vara. I en situation där alternativet är att utsättas för mer våld kan anpassning vara det mest motståndskraftiga kvinnan har att tillgå.

Resultat

Kvinnorna

My

My bor tillsammans med sin man i ett socialt boende där det inte ställs krav på drogfrihet. Hon är närmare 50 år gammal och har använt droger i större delen av sitt liv. Hon har varit hemlös i nästan tjugo år och under den tiden har hon avtjänat flera fängelsestraff. My använder de flesta droger men framför allt amfetamin och heroin. My vill gärna berätta om sitt liv, säger hon, och hon hoppas att något av det hon berättar kan hjälpa någon annan kvinna som befinner sig i en liknande situation.

Veronica

Veronica är i 50-årsåldern och efter ett långvarigt alkoholmissbruk har hon nu varit nykter i ett par års tid. Hon bor i en lägenhet som socialtjänsten har ordnat till henne. Hon trivs bra i området och med att bo på egen hand, men säger att lägenheten är för liten och att hon inte får plats med sina saker. Hennes levnadssätt har förändrats avsevärt sedan hon slutade dricka och i dag är hon aktiv i kyrkan där hon träffat många nya vänner. Hon upplever att hon tillhör en positiv gemenskap i dag och gläds mycket åt att kunna delta i aktiviteterna på en öppen verksamhet för kvinnor dit hon brukar gå på dagarna. Kanske, säger hon, kan jag erbjuda lite stöd åt unga kvinnor som går igenom samma sak som jag har gjort.

Kim

Kim bor på ett akutboende för kvinnor och är knappt 40 år. Hon har använt amfetamin i många år men tycker att den positiva effekten hon kände av i början inte längre märks av. I dagsläget försöker hon få hjälp av socialtjänsten att komma till ett behandlingshem där hon kan få hjälp att bryta med drogerna.

Anneli

Anneli och jag träffas slutligen efter att ha haft kontakt via telefon ett par gånger. Hon har inget boende när vi ses men hon räknar med att ordna något själv eller få hjälp av socialtjänsten snarast. Anneli är drygt 60 år och beskriver ett liv med många människor i sin omgivning, både familj, vänner och bekanta. Hon är svävande när jag frågar om missbruk men pratar mer öppet om att hon diagnostiserats med en psykisk sjukdom. Det är viktigt för henne, säger hon, att folk får en bättre förståelse för psykisk ohälsa och att fördomarna kring det minskar.

Stina

Stina kom till Sverige i samband med att hon gifte sig med en svensk man. Hon är runt 50 år och bor i ett av socialtjänstens boende för kvinnor. Boendets regler tillåter inte något missbruk och drogtestar genomförs ibland som ett sätt att upprätthålla nykterheten. Stina berättar att hon använder tabletter och att man skulle kunna definiera det som ett missbruk, dock är hon noga med att framhålla att hon endast tar de mediciner hennes läkare skriver ut åt henne.

Pernilla

Pernilla är i 40-årsåldern och bor på ett akutboende för kvinnor. För att klara av sin tillvaro använder hon alkohol och amfetamin och hon har inga planer på att bryta beroendet av någotdera.

Egentligen skulle hon hellre vilja ha medicin eftersom amfetaminet som hon får köpa är av dålig kvalitet, men hon har svårt att få någon läkare att skriva ut det till henne.

Mona

Mona och jag träffas på ett boende för kvinnor där hon har bott en längre period. Den första tiden bodde hon i ett litet rum men sedan en tid tillbaka har hon en lägenhet som är kopplad till boendet. Efter många års alkoholberoende har Mona nu varit nykter under några års tid, med undantag för ett par återfall. Mona, som i dag är runt 50 år, riktar i dag sin kärlek mot djur och hon drömmer om att kunna skaffa ett eget husdjur när hennes livssituation känns mer stabil.

Lena

När Lena och jag träffas bor hon på ett akutboende för kvinnor. Hon är drygt 40 år och har använt hasch och amfetamin i många år. I dag försöker hon sluta med båda, men tycker att det är svårt i den situation hon befinner sig. Lena berättar att hon växte upp under ordnade förhållanden och hon har svårt att acceptera att hon hamnat där hon är i dag. Livet i hemlöshet och missbruk skrämmer henne liksom människorna hon träffar och bor med. Det som mest upptar hennes tankar i nuläget är hur hon skall kunna ta sig tillbaka till det liv hon levde tidigare.

”Aldrig liksom någon kärlek” – uppväxten

Ett upprepat tema hos de kvinnor jag talat med är en känsloladdad och våldsfylld uppväxt. Flera av kvinnorna upplevde sina första våldsamma relationer redan i förhållande till sina föräldrar eller andra vuxna personer i sin omgivning. För dessa kvinnor kunde fosterhemsföräldrar eller andra ställföreträdande föräldrar bli den familj som tog hand om dem när deras biologiska föräldrar inte kunde göra det. Mona var bara drygt två år när hon första gången skickades iväg på sommaren för att komma bort från sina föräldrar. Åren som följde kännetecknades av längre eller kortare perioder i föräldrahemmet, på barnhem och i fosterhem. Hon minns föräldrarnas bråk innan de skilde sig, hur hon brukade gömma sig under soffan för att komma undan. Det var framför allt fadern som slog modern men det fysiska våldet mot barnen stod modern för, efter att föräldrarna hade skilt sig. Främst var det Monas syster som råkade ut för mattpiskan, men även Mona drabbades.

Vi fick ju trösta Gunilla, morsan liksom hade bankat på 'din jävla ungvävel', då fick ju... det gjorde ju ont är klart. Jag har själv smakat den så jag vet hur den känns. Jag kan känna den än i dag. Så det var ju aldrig liksom någon kärlek, alltså föräldrakärlek så.

Av Monas fyra syskon är det bara den yngsta som klarat sig ifrån missbruksproblem. De andra syskonen började använda droger tidigt. Trots det fanns det en omsorg mellan syskonen och Mona berättar att de kunde krypa ihop hos varandra när de drömt mardrömmar eller var mörkrädda. De fick också stötta varandra när pappan inte längre var närvarande och mamman druckit sig för berusad för att ta hand om dem. Mona berättar om en vanlig situation i familjen, där hennes bror fick be modern om pengar för att han skulle kunna handla mat till syskonen.

... sen Yvonne, min äldsta, hon gick ju på narkotika hon började väldigt tidigt, så hon var ju inte hemma mycket hon var ute och snurrade och... så det blev ju Bosse då. Han fick vara både mor och far, han är en jäkel på att laga mat. Så han... eh ... fast han var missbrukare själv så liksom jävlar anamma han ska... mat. Det fanns ju inga bankomater på den tiden så det var ju 'öhh, morsan, vi måste ha mjölk och vi måste ha bröd och hej och hå, va.' Och vad det var som saknades va. Och det 'vad är

det för dag?’, ’ja, det är lördag’ och då var ju posten öppen på den tiden och klockan är så mycket, vi måste gå innan, jag måste få hämtat ut pengar och åka och handla och då fanns det ju mellan också ’kan du köpa öl till mig också’, ’ja, hit med lovorna eller skriv...’. Han fick ju vara både lite mor- och fadersgestalt.

När Mona var i tio-årsåldern började hon använda thinner. För henne fungerade lösningsmedlet bland annat som ersättning för en godnatt-stund med föräldrarna.

Jag: Var det här någonting du använde regelbundet?

Mona: Jaja, fan morsan låg ju och sov hon var ju dyngrak när man kom hem så att... man hade den som en snuttetrasa bara så somnade man...

Flera av kvinnorna separerades från sina våldsamma och/eller missbrukande föräldrar men det innebar inte alltid att uppväxten därmed blev kärleksfull och harmonisk. Mona säger att hon trivdes hos sina fosterföräldrar när hon väl stannade hos dem en längre period men eftersom de bodde ödsligt och inte hade några egna barn kunde det bli väldigt ensamt.

...klart när man är liten då har man ju spring i benen och fan jag fick ta in katter och leka med, de fick gå i mitt dockskåp och upp och ner och... så länge dom var små då. (suckar) Och ligga jämte hästarna och korna bara för att få lite värme liksom, *levande* värme. För dom var ju inte kramiga.

Pernilla var sju år när hennes föräldrar skilde sig. Pernilla beskriver att hennes trygghet var slut den dagen det satt en främmande man i hemmet med hennes mamma. Efter det flyttade hon mellan mamman, pappan och systemen som kom att bli en andra mamma för Pernilla. Denna flyktiga tillvaro varade fram tills hon var tretton år. Då träffade hennes pappa en ny kvinna som Pernilla inte kom överens med och när pappan valde att stanna i relationen fick dottern flytta till ett familjehem. Hennes beskrivning av atmosfären där påminner om Monas beskrivning av sitt fosterhem.

Nej, jag trivdes aldrig riktigt med familjen det gjorde jag inte. Två yngre fostersystrar som jag enbart tyckte var jobbiga. Och mamman och pappan dom var väldigt hårda och kalla, tyckte jag.

Även Kim beskriver sin barndom som ”trasslig”. Båda föräldrarna missbrukade och hon upplevde mycket våld i hemmet. Kim hade två syskon men det var framför allt hon själv och mamman som drabbades av faderns våld.

... mamma fick stryk så ville jag inte att lillbrorsan skulle se det för han var liten, han var fem år yngre än vad vi... Så jag skyddade han. Och då... mamma drog iväg och då var det alltid jag som fick stryk sen när han hittade oss...

Kim berättar att hon gjorde flera polisanmälningar mot sin pappa men det slutade alltid med att hon tyckte synd om honom och drog tillbaka dem. När lagen ändrades⁷ och hon inte längre kunde ångra sig fick pappan tre månaders fängelse. Till skillnad från Mona och Pernilla placerades Kim aldrig i en fosterfamilj. I stället var det nära släktingars hem som blev hennes fristad:

... vi blev slagna mycket jag och min mamma då och min syster drog iväg och jag försökte skydda min lillebror, så vi blev slagna mycket. Så det blev ju mormor och morfar som blev mina styvföräldrar i

⁷ Sedan 1982 faller misshandel under allmänt åtal, vilket innebär att vem som helst kan anmäla brotten, att anmälningar inte kan dras tillbaka och att brotten skall utredas oavsett vad den som utsatts för brottet anser.

stället, det var dit jag sprang när jag hade gjort anmälningar och... i slutändan så hamnade jag alltid hos mormor och morfar så dom adopterade eller inte adopterade, tog vårdnaden om...

Precis som Kim växte My upp med missbrukande föräldrar och två syskon.

My: Jag växte upp i en missbrukarfamilj då. Mamma och pappa missbrukade... ja, amfetamin och... hasch och sprit och heroin och... Det är det jag har växt upp med då. Så började jag missbruka som trettonåring själv.

Jag: Då bodde du fortfarande hemma?

My: Ja... jag knarkade med mina föräldrar då.

Jag: Tillsammans med dem?

My: Ja. Tog amfetamin med min mamma och pappa första gången när jag var tretton år. Och rökte hasch också samma år, när jag var tretton. Första gången jag var full då var jag väl elva år, då kom dom och hämtade mig med polisen. Mm...

Jag: Och sen tog du amfetamin med dom första gången?

My: Ja, då var jag tretton. Sen... tog jag heroin när jag var fjorton.

Jag: Med dina föräldrar också?

My: Ja, med pappa var det. Inte med mamma, hon tog inte heroin, hon tog amfetamin och alkoholen då det var hennes grej. Men pappa han tog alla droger han.

Det var alltså Mys föräldrar som introducerade henne för såväl amfetamin som heroin. Således var Mys barndomsmiljö drogfylld och den var också fysiskt våldsamt:

Jag: Förekom det våld nångång?

My: Ja, hua, *jämt*. Jämt och ständigt. Det var ju, det kom ju folk hem, ja såna som var alkoholister och de slogs ju på fyllan.

Jag: Kompisar till dina föräldrar?

My: Ja. Och en annan då man var ju inte gammal, jag var väl en sex, sju år... eh, jag sprang ju bara bakom soffan och satte mig och tittade när de slogs så här. Ja...

Jag: Var det nån som gav sig på dig nångång?

My: Ja, hua. Alkoholisterna som var hemma och söp hos morsan, många gånger. Jag höll på att bli våldtagen när jag var nio år gammal... utav en som söp mycket med mamma och pappa.

Jag: Men du klarade dig undan?

My: Ja. Ja, jag kom ju loss ur hans grepp då så att jag sprang ut i trappuppgången och ut på gården. Och där var ju mammas väninna då för dom satt alltid ute tillsammans, alla dom där tanterna som bodde... som tur var.

Jag: Men det var flera gånger dom gav sig på dig?

My: Ja, hua (suckar) jaja.

Jag: Och slog...?

My: Jaja, alkoholisterna som var hemma och söp... när inte jag, dom ville att jag skulle gå och hämta nånting i kylskåpet nån flaska och då ville inte jag det då kunde gubbarna ta en och slänga en i golvet, jag var inte gammal vad var jag en sex år. Men jag kommer ihåg allt så här klockrent, kommer ihåg *allt*.

Även My placerades på ett antal olika fosterhem under sin uppväxt. Hon hamnade på en barnpsykiatrisk avdelning när hon var sex år gammal och när hon började använda droger fick hon flytta till en ungdomsvårdsskola. Lojaliteten gentemot föräldrarna tycks dock förbli intakt:

Jag: Kunde dom ta hand om er?

My: Ja! Det gjorde dom absolut, absolut.

Veronicas mamma led av psykisk ohälsa och eftersom pappan reste mycket i sitt jobb, fick Veronica tillbringa delar av sin barndom på barnhem. När modern blev utskrivna från sjukhuset

fick Veronica också komma hem. Hon har ett tydligt minne av hur hon hörde pappan förgräpa sig på mamman som precis kommit hem från den psykiatriska avdelningen.

... jag glömmer aldrig den gång när jag hörde henne skrika, min pappa våldtog henne vet du precis när hon hade kommit hem.

När hon var tolv år blev Veronica själv våldtagen av ett gäng större pojkar i skolan. Trots att hon berättade om händelsen för sin pappa och för personal i skolan fick hon ingen hjälp att bearbeta händelsen. Tre år senare skilde sig föräldrarna vilket Veronica i sin berättelse kopplar samman med de övergrepp hennes far utsatte henne för.

... och min mamma skilde sig när jag var femton år. För jag var ganska mycket utvecklad... och min pappa läste väl såna här porrtingar och sånt där då och jag var väldigt tidigt utvecklad för jag fick min menstruation när jag var elva år. Och han började ännu tafs på mig så här vet du... så min bror... jag vågade ju inte säga nåt, jag vågade inte gå och vet du. Och vad heter det, jag vet inte vad det var... det var väl att med att han fick väl inte den tillfredsställelsen han skulle ha utav min mamma utan då var det väl så här att han blev väl sexfixerad. Han var ju alltid sån... man var ju tonåring och man gick där med trosor vet du, sånt där då. Och man trodde väl inte det att ens pappa skulle röra en. Men han ville aldrig ligga med mig eller nånting sånt där men han rörde mig när jag låg och sov och såna där saker.

Det var alltså många av kvinnorna som vuxit upp under svåra förhållanden. Vissa blev själva utsatta för våld under uppväxten och andra tvingades bevittna faderns våld mot modern. Berättelserna visar att barndomen, liksom givetvis allt som sedan följde, har påverkat självkänslan hos de flesta av kvinnorna.

”Som nån jävla trasa, liksom” - självkänslan

Till det yttre var kvinnorna jag träffade ganska olika varandra. I gruppen fanns såväl kvinnor med amfetaminskadade tänder och sönderstuckna händer, som kvinnor som man knappast skulle gissa levte det liv de berättar om. Men ett hårt liv kan sätta sina spår på många sätt och flera av kvinnorna tampades med dålig självkänsla. En medvetenhet om den situation man befinner sig i - ibland kopplad till ett tårt yttre - kan också göra att relationen till andra förändras.

Lena tycker att hon har haft en fin barndom och säger att hon vräktes från sin lägenhet av oklara skäl för ett par år sedan. Därefter har hon flyttat runt och även bott i svalor och på liknande platser. Nu bor hon i ett akutboende för kvinnor där det inte ställs krav på drogfrihet. För Lena är hemlöshetsvärlden både främmande och otäck och hon har svårt att förlika sig med tanken att hon inte längre har ett hem. Trots att hon själv använder droger har hon svårt att tolerera att hon bor tillsammans med kvinnor som missbrukar. Ändå är det en bättre situation än då hon tvingades sova ute.

Nä, det funkade inte länge. Alltså jag, för det första så är jag mörkrädd... liksom jag gillar inte alls såna grejer. Och jag kan inte, jag kan inte bara vakna upp och säga om en människa ber mig flytta på mig så kan inte jag bara vakna upp och säga käften på dig, jag sover, skulle aldrig falla mig in du vet jag är ju bra uppfostrad. Så att jag eh... det passar inte mig *alls*.

Att nödgas bo tillsammans med flera andra och att ha personal som sätter regler och krav för ens tillvaro påverkar också Lenas uppfattning om sig själv.

Men vad fan, man ska la få känna på det också man hade det väl för bra då antagligen... innan. Så man skulle väl få känna på det här också. Nä, jag vet inte. Den här situationen som man är i nu i alla fall så är det precis som om man är stor bebis igen. Liksom.

Lenas känsla av förlust är stor och hon sörjer det liv som hon upplever att hon tills alldeles nyligen levde.

Lena: Ens vänner och allting, okej, mina vänner är väl kvar liksom men jag menar... man vill ju inte störa dom, dom har fått barn och dom har hit och dit och blablabla, jag menar klart man inte vill störa dom.

Jag: Dom som du umgicks med innan, menar du?

Lena: Ja, med alla dom här problemen. Det går ju inte.

Jag: Tror du inte att dom skulle förstå?

Lena: Jo, det hade dom ju gjort liksom men det vill man ju inte liksom... det finns ju inte en möjlighet att man vill som normal funtad människa... För man har ju liksom inte, okej att man har varit en positiv och bra människa och go vän innan men så helt plötsligt ska dom få se en i sitt fördärv. Jag menar det är inte så jävla roligt, för ens bästa vänner heller. Men samtidigt så känner jag liksom att... det är så jävla *mycket* du vet man hinner tänka, man hinner tänka 'fan, var det mina vänner' och man hinner tänka så jäkla mycket när man sitter så här. När man är i den här situationen. Men eh... det är ingen situation jag önskar någon, alltså. Om, om den inte är självförvållad. Liksom. Men så som den är på min, på mig, liksom på min... det är ju bara orättvist. Alla mina grannar gråter liksom när dom ser mig och sånt fortfarande... och så liksom, och jag menar, nej... det är en jävla jobbig tid. Jag känner bara det jag ska träffa mina syskon första juli, jag känner bara öhhh, våga träffa dom liksom, ingen tand, och den tandställningen har jag haft hela mitt liv i och för sig men du vet liksom och fan... dålig hälsa och jag känner bara åååh jag orkar inte! Jag orkar inte ens det, du vet. Innan var man så jävla, du vet, inne i sitt liv du vet man hade å man matchade och det var kläder hit och dit och man kunde göra vad man ville och allting och nu sitter man här liksom som nån jävla trasa, liksom. Hela hemmet är borta och allting är bara... nä, det är fanimej...

Lena är inte den enda som drar sig för att kontakta gamla vänner. Kim är en av dem som delar denna inställning.

...sina gamla vänner kan man ju inte komma nedgången och komma dit och säga 'hej jag behöver hjälp nu ännu.'

Kim var i 25-årsåldern när hon först började använda droger. En dåvarande pojkvän som hon flyttade in hos använde amfetamin och hasch och sedan dess säger Kim att hon är fast i ett amfetaminmissbruk. Hon vill inget hellre än att sluta men klarar det inte på egen hand. Hennes amfetaminanvändande har påverkat hennes självuppfattning och efter den första tidens positiva rus mår hon inte längre bra när hon använder drogen:

Nej, men det är mer negativt än positivt. Folkskygg, tänderna är sönder, borta. Jag menar, det är så mycket negativt, va. Jag mår ju inte bra egentligen när jag tar det nu längre. Först blir man störst, bäst och vackrast när man börjar ta det, det försvinner ju sen. Så jag menar det är inte ens roligt längre men nu sitter jag fast i skiten, jag *kan* inte, jag försöker så gott det går men det... jag fixar det inte. Jag måste ha hjälp.

Att självkänslan får en rejäl törn av hemlöshet och ett långvarigt missbruk ger alltså flera av kvinnorna uttryck för. Veronica, som nu varit nykter ett par år, upplever att drogfriheten gör att hon mår bättre och även att självkänslan som varit låg under många år nu har stärkts.

...nu då när jag inte lever i nåt missbruk eller umgås med de här människorna som har missbruk så mår jag mycket bättre och jag har, vad heter det, det är ju mycket kvar ännu men jag har lättare för att säga ifrån.

Också Mona menar att alkoholen har förstört mycket för henne och att hon nu när hon är nykter eftersträvar ett annat sällskap. Hon längtar till hon får en egen lägenhet och hon drömmer om att skaffa ett husdjur när hon väl har ett hem.

Och man lär känna *nytt* folk. Ny atmosfär och *inte* a-lagarna. Träffa andra kvinnor och män som har hundar och katter och sånt där va.

Det hårda livet de lever påverkar inte bara hur kvinnorna ser på sig själva utan också hur omgivningen ser på dem. Att bli betraktad som en missbrukare som har sig själv att klandra för sin situation är vardag för kvinnorna. Pernilla efterlyser fler poliser som tar hårdare tag mot män som slår missbrukande kvinnor. Hon upplever att hon inte har blivit lyssnad på när hon har försökt kontakta polis.

Jag: ...har du upplevt nån gång att du inte riktigt blivit tagen på allvar för att du varit påverkad?

Pernilla: Ja. Det har jag gjort.

Jag: Och att dom inte riktigt tyckte att det var så allvarligt då?

Pernilla: Nej. Men det är ju det när man är påverkad, dom ser ju ner på en. Det är ju som du säger att man blir inte tagen på allvar.

Utöver att den egna självkänslan vacklar för de flesta av kvinnorna berättar vissa också om hur omgivningen ser ner på dem. Som en följd av detta är det svårt att söka sig bort från den nuvarande miljön, man vågar inte visa sig inför sina gamla vänner och man litlar inte på att myndigheter vill hjälpa en.

”Är jag kåt så ska du ställa upp alltså” – våldet

Att kvinnorna utsatts för våld blev uppenbart när jag pratade med dem då de beskrev erfarenheter av såväl fysiskt som psykiskt och sexuellt våld. I enlighet med min förståelse av våldet som ett kontinuum presenterar jag kvinnornas berättelser utan att skilja på dessa våldsformer.

Veronica som berättat om den gruppvåldtäkt hon utsattes för som barn samt övergreppen som hennes pappa begick mot henne, upplever att våldet har följt henne genom hela livet. Framför allt, säger hon, har många av de män hon haft relationer med trakasserat henne genom att intala henne att hon inte varit värd någonting. Några förhållanden har också inneburit fysiskt våld.

Eh... först bodde jag i ---- så hade jag en lägenhet där och då misshandlade han mig och såna här saker eh... han slog ut mina tänder, jag var hora och jag var luder och han tog struhtag på mig och grannarna hörde ju det här då va och han var ju ganska stark och så där också (skrattar) och han hoppade på min mamma, det var påhopp med henne att min mamma var sinnessjuk och såna här saker då och... vad heter det ja, nej det var hemskt. Så alla mina förhållanden har alltid varit sånt här...

I fem år levde hon i det förhållande som hon talar om i citatet ovan och hennes förklaring till att mannen utsatte henne för våld är att han själv mådde dåligt och tog ut det på henne. Trots att det är flera år sedan förhållandet tog slut kan hon berätta detaljerat om våldet hon fick utstå:

Ja, han klappade ju till mig och jag var ju sinnesjuk som min mamma var och såna här saker och när han tog struhtag på mig vet du och sånt där då eh och smällde till mig och... såna här saker. En gång slog han till mig så jag han spräckte läppen på mig vet du och torkade av mig med en disktrasa. Ja... och så tänkte jag så här så gick jag in och skulle torka av mig och du vet då blev han rädd vet du att jag skulle ringa polisen så medans jag gick in på toaletten och så stängde dörren då hade han tagit alla nycklarna vet du och så gått ut och låst överallt så att jag inte kom ut från lägenheten. Och jag försökte ju banka för vi hade ju sovrummet så här och så grannen bodde bredvid där och jag visste ju inte vad jag skulle göra. Jag fick ju panik.

Veronica flyttade senare till en annan stadsdel och mannen flyttade med. Våldet fortsatte och de flyttade då till en mindre stad där hon trodde att det skulle bli bättre.

Och sen flyttade jag till ---- och trodde att det skulle hjälpa och sånt där, han lovade ju att han aldrig skulle röra mig mer och där började ju samma helvete igen sen efter ett tag. Och vad skulle jag göra jag kunde inte göra nåt. Där gömde han mina tändare och sånt där jag fick ju en sån där brygga den gömde han, tändarna och alltihopa det här då va. Så det var ju det var inte mycket jag kunde göra men sen var det en kvinna som kom och jobbade på (verksamhet som arbetar med personer i missbruk) som sa så här till mig att men Veronica du kan ju inte ha detta förhållandet du måste ju sätta stopp nån gång. Eh... och... och när vi flyttade till ----- också så träffade han gamla kompisar som han hade haft relation med och då började han missköta sitt jobb ännu mer, han var målare. Och... eh han började umgås med folk och han tog hem dom och jag drack och jag mådde jättedåligt och vad heter det... du vet vissa såna här män de är så väldigt bra på att prata och trycka ner den andra personen. Så det är fel på den personen.

Veronica berättar om hur nedtryckt hon kände sig men med hjälp av kvinnan från missbruksverksamheten kunde hon göra en polisanmälan och mannen fick åtta månaders fängelse för misshandel. Kvinnan hjälpte henne också att hitta ett arbete och lägenhet i en annan stad men mannen fortsatte att hålla kontakten med henne:

... och så ringde han ju ---- och sånt där då och tänkte det ja, jag har alltid tyckt synd om andra människor så här då va, så jag åkte ju och hälsade på honom då fastän han satt inne. Och ... men sen till slut så fick han ju permissioner och sånt där och då började ju det här helvetet då när han kom hem när han hade dom här permissionerna, då skulle han ju gå igenom min mobil och vilka det var som hade ringt och han började trakassera mig igen och sånt här då va. Och jag tänkte att jaja han måste väl få lov att komma och hälsa på då när han hade permission då...

Till slut lyckades Veronica bryta med mannen men för att komma ifrån honom helt var hon tvungen att återigen byta stad. Slutligen fick hon tag i ett litet rum som hon kunde hyra men inte heller där gick hon säker från våldet:

Ja och så började jag dricka där och så var det olika människor som bodde i det här boendet och så tänkte jag så här efter ett tag jag blev rånad för du vet det var ju så lätt för folk att komma in där jag var ju ensam tjej bland fem olika andra människor så det här var ju inte genom sociala utan det här var ju privat boende ... så det bodde ju eh så jag var ju ensam kvinna och ... och sen började jag ju hjälpa hyresvärdens som ägde huset och då var det ju olika människor och sånt där och det var bra ett år eller nånting sånt där, jag bodde där fem år. Det sista eh ... Dom två sista åren var det folk som flyttade in jag blev av med plånböcker jag blev rånad på pengar det var inbrott och såna här saker i huset och nu det sista då innan jag kom till ... så var det en man som flyttade in som hade suttit inne i åtta år, det visste ju inte hyresvärdens och han lät den här mannen flytta in (mansnamn) då han lät den här mannen flytta in. Och du vet det var ju fruktansvärt. Han började komma dit vet du och bestämma och sånt där jag hjälpte ju hyresvärdens lite granna men han hade ju världens kvinnosyn han hatade ju kvinnor och ... jag blev trakasserad och han störde mig på nätterna och han slog ut eh ... jag hade en tand kvar här då va och hela bryggan gick sönder och du vet han var så här vad heter det när det var nånting som

gick emot honom så ... vad heter det ... när det var nånting som gick emot honom så var det ju bra att trampa på mig då.

Detta var ingen man hon hade en kärleksrelation med men hans våld mot henne fortsatte även efter att hon flyttat från huset och kom tillbaka på besök. Hon gjorde ett flertal polisanmälningar mot honom men enligt Veronica lyckades han antingen prata omkull poliserna eller så var det ingen som vågade vittna mot honom. När han fick veta att hon vänt sig till polisen trappades också hans våld mot henne upp.

Till skillnad från Veronica upplevde Anneli inget våld i sin uppväxt. Däremot visar hennes berättelse att de vuxna kärleksrelationer hon haft samtliga har haft våldsamma inslag. Precis i början av mitt samtal med Anneli säger hon att våldet hon utsatts för har berott på ”utländska män och kulturkrockar”. Den första mannen hon levde tillsammans med var emellertid svensk och de var ett par i många år, en period som Anneli hänvisar till som den trygga delen av hennes liv. När jag frågar henne om det inte förekom något våld i den relationen säger hon:

Absolut inte! ... Jo, det förekom, det var därför det avslutades. På grund av att det hände han blev trött eller vad det var för nånting som hände vad han ska skylla på det vet inte jag. Men det hände en sak där bebisen var med, den sjuka bebisen ----. Så det är ett beklagligt faktum. Men det hände inte före 1986. Så att det var ju en fantastisk sak ändå. Att det har hållit så länge.

Anneli berättar att män uppfattar henne som en väldigt stark person och hon tror inte att alla män klarar av starka kvinnor. Hon menar att det var en anledning till att hennes man sedan många år tillbaka försökte slå henne. Händelsen fick henne att åka iväg på en resa några dagar efter våldsincidenten. Hon frågade mannen om han ville följa med men han sa nej. Framme på semesterorten satte hon sig i baren och tog en drink. Hon misstänker att någon drogade henne, för när hon vaknade upp låg hon i en säng med sängkläderna i en hög bredvid sig. Hon är övertygad om att hon våldtogs den natten men hon har aldrig berättat det för någon. Jag frågar om hon inte berättade det för sin man när hon kom hem:

Nej ... Jag har aldrig vågat det. Jag hade tänkt att göra det ... via ett brev ... men jag har aldrig berättat det, nej. Men att det kunde han nog räkna ut, tror jag. För det ... man går ju inte obemärkt förbi mig liksom när jag är i ordning en 35-åring kommer till Mallorca och som precis nyss hade blivit hotad där hemma, det var ju samma som att varsågod. Det var ju så, det upplevdes på det sättet från min sida. Då tar man ju alla chanser. Men det var lite för mycket. (skrattar)

Jag tolkar Annelis ord som att hon menar att hennes utseende och hennes uppförande efter att hon blivit utsatt för våld av sin man, drog män till sig och att det inte var överraskande att hon utsattes för övergreppet. Efter en tid separerade Anneli från mannen hon levde med och ett halvår senare träffade hon en man som hon inledde en relation med. Han hade tidigare varit soldat och Anneli beskriver honom som ”supertuff”. Om relationen säger hon:

Anneli: Den relationen var helt suverän, skulle jag vilja säga. Och eh ... men där upplevde jag också våld. Eh ... men det var ju inte så väldigt mycket (skrattar) ... ----

Jag: När du säger våld ...?

Anneli: Ja, det är eh ... det visade sig bara vara det att vi skojade bara, lekte som barn gör inne i vardagsrummet och så åkte jag med bakhuvudet in i en stenvägg, så jag fick en växt inne i mitt huvud sen efter det. Som en plommonkärna som jag fick operera ut på vårdcentralen i (liten ort) men det gjorde hon direkt på plats. Den växte sig stor som en plommonkärna under ett antal år. Den gjorde nästan aldrig ont heller. Jättemärkligt. Men jag åkte alltså med huvudet in i väggen, så han var lite för

hårdhänt där. Men det var under lek, det var inte meningen tror jag. Jag tror inte det. Och sen så ... (suckar) det var väl ... det var väl inte så farligt med honom, det var rätt skapligt ändå trots allt han hade uthärdat som han har sett och varit med om så var det lindrigt skulle jag vilja säga. Så att det var nog inte så farligt utan det var mera bara det att visa det att han är utbildad på att döda så att han kan döda om han vill genom att leka att han tar struhtag på mig men det var mera som lek tycker jag, katt och rätta lek.

Trots händelsen som ledde till en huvudskada och hans sätt att demonstrera sina färdigheter beskriver Anneli den treåriga relationen i mycket positiva ordalag:

Det var en väldigt stark relation vi hade där. Viktig och händelserik och lärorik på alla sätt. Mycket. Gott betyg. (skrattar) Det är det verkligen. Det var *verkligen* bra, var det ...

Några år senare träffade Anneli en annan man.

Liten, mörk kille. Väldigt snällt ansikte så här mjuk upp i det goa också, väldigt så här ... och som blev min man i ett antal år. Det var väldigt trevligt. Och gick hyfsat bra måste jag säga. Och vi kände *verkligen* för varandra, alltså, vi hade en *riktigt* bra relation hade vi. En *riktigt* bra.

Anneli och mannen med det snälla ansiktet gifte sig och flyttade till en mindre ort. Vid ett tillfälle när hon varit ute på egen hand blev han våldsam och slog henne.

Anneli: Så jag hade liftat hem. Och när jag sa det hemma, för jag hade inte haft pengar på mig, då fick jag stryk. Då fick jag riktigt stryk. Den gången.

Jag: Var det första gången han var våldsam?

Anneli: Nae ... ja, nja, det tror jag det var eller nånting sånt där. Och så hade jag haft nån pojk hemma på massage och så hade han väl hittat en handduk eller vad det var för nånting och det var inte heller riktigt bra, han trodde inte på den lögnen så att säga. Så jag åkte på så in i hästeväg med stryk alltså. Så det var rejält, eh ... han klippte till mig alltså här på käken. Jag har ont ännu utav det ... det är alltså 11 år sedan. Och det var han som gjorde det. Jag har ont här borta i käk, i det köttiga som är här borta. --- Så åkte jag på stryk. Men det var ju som du förstår, det är en rejäl kulturkrock alltså, just den här frihets ... eh ... grejen, den finns inte. Det är nolltolerans från muslimerna. Noll tolerans mot sånt. Det finns inte i deras värld, och då klipper de till.

Jag: Hur såg det ut efter detta då?

Anneli: Nej, det var inget det är mest att det är ömt.

Jag: Jag tänkte ... fortsatte ...?

Anneli: Du menar relationen? Jajajajo, det är klart att det fick fortsätta vi hade ju jättebra för övrigt så det är klart vi fortsatte ju och jag har ett enormt tålamod så att det gjorde det visst det.

Paret fortsatte således sin relation men några år senare tog den ändå slut, Anneli betonar dock att det inte alls berodde på ovänskap. Senare åkte hon på en resa till värmen och träffade där en betydligt yngre man som bodde i trakten. En period bodde hon tillsammans med honom och hans familj i bergen. Efter en våldsepisod blev hon tveksam till att stanna kvar men gjorde ändå det, och när hon senare åkte tillbaka till Sverige åkte mannen med henne. Och väl hemma i Sverige fortsatte våldet.

... det var alltså nåt ... nåt in i hästeväg så mycket våld som kunde ske på så kort tid. Och allting beror på ... han umgicks nästan bara med utländska kompisar.

Även den relationen tog slut och i dag lever Anneli ensam.

Kim har haft två långa kärleksrelationer i sitt liv, en på elva år och en på tio. Den första relationen var tillsammans med en man som hon också fick en son med. Där förekom varken missbruk eller våld men Kim tröttnade på att ständigt vara hemma vilket mannen, som var höginkomsttagare, tyckte att hon skulle vara. Hon träffade i stället en annan man och i och med det började det hon själv kallar för "helvetet". Den nye mannen missbrukade både hasch och amfetamin och Kim fastnade snabbt i amfetaminberoende. Paret hade ingenstans att bo utan fick flytta mellan hans mamma och olika kompisar. När jag frågar hur deras relation såg ut beskriver hon den så här:

Ja, den var stökig. Vi hade ingenstans att bo. Eh ... mycket gap och skrik. Vi pratade med varandra så kommunicerade vi via att gapa med varann. Hela tiden. Och alla andra tog så illa vid sig, alla utan vi. Det var vanligt beteende för oss.

Enligt Kim stannade det vid verbala tillmälen, varken hon eller mannen använde fysiskt våld i relationen.

Nej, vi puttade till varandra, knuffa när vi gick förbi. Han var sån ... vi stod och gapade hur länge som helst men när det kom till den punkten så vände han kappan och så gick han. Och det var lika bra det för annars hade något hänt, tror jag.

Efter elva års förhållande gick det inte längre att flytta runt i mannens bekantskapskrets och paret hamnade under en presenning i skogen. Då lämnade mannen Kim, väl medveten om att hon inte hade någonstans att ta vägen.

När han stack ifrån mig så hade jag ingenting kvar. Den mesta tiden bodde vi hos hans mamma. Min släkt hade ju som sagt var dött ut och fy fan sitta där eller jag hade ju ingen sån. Och under alla år som gått så har jag barrikaderat mig själv genom att trixa med han, vara med han då. Så jag har ju inte skaffat några kontakter, vänner, ingenting.

Han lämnade Kim för en annan kvinna som det sedan visade sig att han haft ett förhållande med i ett år. Efter tre månaders boende ensam under presenningen fick Kim hjälp av socialtjänsten. När jag frågar Kim hur hon tycker det är att leva som hemlös förklarar hon mannens betydelse för henne:

Kim: Det har varit jobbigt som fan. Men eftersom jag alltid har haft ----- vid min sida så var det inte så himla jobbigt ändå. Utan värre saker hade man säkert kunna bli utsatt för.

Jag: Fungerade han som ett skydd?

Kim: Ja, jo det var han ju.

Då jag frågar om hon utsatts för våld under tiden som ensam och hemlös förstår jag att det egentligen inte är andras våld som skrämmer henne i första hand, utan snarare hennes egna våldstendenser. Kim, som växte upp med en våldsam far, tycker sig märka av samma våldsamma beteende i sitt eget sätt att förhålla sig till sin son.

Jag: Har du klarat dig undan våld när du bodde ute så?

Kim: Jo ... jag håller mig ju ifrån det men det är snarare jag som brukar våld. Det är ju liksom (ohörbart) min pappas beteende har smittat av sig på mig.

Jag: Är det så?

Kim: Ja. Jag vet det för nåt år sen så reagerade jag på att jag själv lyfte handen mot min egen son. Och då tänkte jag att nu får det vara bra. Och då märkte jag samma jargong på mig som ... samma jargong som pappa hade, eller samma tillvägagångssätt och då reagerade jag kraftigt på det själv.

Jag: Du märkte att du hade tagit över samma sätt?

Kim: Ja, exakt samma som pappa. Lyfte näven ... nej ... då ändrade jag mig, då fick jag mig en klocka som heter duga.

Jag: Av honom?

Kim: Nej, jag fick en sån där upp... en sån där ... nu behöver jag verkligen backa undan. Så här kan jag inte göra. Jag skulle aldrig vilja lägga nävarna på min son. Där stod jag med handen långt upp i luften. Nej, fy fan.

Jag: Men du lyckades hindra dig?

Kim: Ja, jo precis. Tack och lov för det.

Även Lena pratar om det egna våldet, som i hennes fall var ett sätt att försvara sig mot den man som hon levde tillsammans med för många år sedan. Han drack flera dagar i veckan och när han kom hem från sitt arbete slog han henne.

Vi bodde tillsammans och så drack han väldigt mycket och jag dricker inte. Nej, så jag ... ja det var så det började i alla fall. Då började han dricka på tisdagar och torsdagar och lördagar och söndagar men han jobbade i alla fall. Och så blev han bara mer aggressiv och aggressiv så när jag hade varit ihop med honom i nio månader då hade han liksom slagit sönder mig nästan. Efter nio månader. Men då ... jag var inte, själva grejen, själva grejen med jag satte mig här i dag det var för att hon frågade om det var, vad man kunde göra men grejen var att jag slog tillbaka själv. Efter nio månader så satt jag bara och tänkte, 'du när kommer du hem', tänkte jag vad ska jag göra så jag tog piedestalen som jag hade gjort i vad heter det träslöjden. För vi bodde ju ändå ihop så ... dängde jag den i han så, jävlar vad jag slog han liksom. Så sa jag att det var han som hade lärt mig det, när han låg där så blodig, full men det var ju, det var ju ändå tre år till eh ... utav den här misshandeln det var bara det att jag kunde slå själv tillbaka.

Vid den här tidpunkten jobbade Lena inom ett serviceyrke och när kollegorna började lägga märka till hennes blåslagna kropp slutade hon först att byta om tillsammans med dem. Det fungerade tills hon också började få blåmärken i ansiktet. Då fick hon inte lov att arbeta kvar längre men ingen erbjöd henne något stöd eller hjälp. När vi pratar om känslor kring skam, skuld och självkänsla säger hon:

Lena: ... men sen så blev det ju så här att eftersom han också fick eh smällar så men grejen var den att jag var så jävla sönder ... jag hade ju aldrig varit med om våld innan så att jag var så söndertrasad när jag började ge igen så att det var liksom en kamp att få tillbaka sin egna du vet, ja ... min egna ryggrad liksom. Och ... ja, sen så var det väl klart efter tre, jag kommer inte ihåg om det var tre år, tre, fyra år men okej jag kunde inte alltid slå honom det var ju så va men så som jag ser det i dag så känns det som att, ja, jag slog tillbaka men grejen var att han *var* ju starkare än mig va och det var ju det att man var i underläge man var ju under, undertryckt, eller vad man ska säga, liksom och du vet jag hade ju bett och allting hos din mamma och allt möjligt och berättat sanningarna och till slut så var du ju så jävla utblottad och hjälplös att du var fan tvungen och hämta upp sig själv därifrån, det var liksom inte ... det var ingen som kunde hjälpa dig mer än du själv.

Jag: Hade du berättat för andra då, säger du?

Lena: Jag hade berättat för min familj. Och jag menar mina kompisar såg la det, men liksom dom kunde väl inte göra så jäkla mycket men jag menar min familj har jag alltid berättat allting för och det var ju också ett steg värre. Det var ju liksom, man var så jävla under ... undersåte eller vad man ska säga så under eh ... Nedtryckt så att du vet det var inte *lite* stryk alltså. Det var *massa* stryk alltså.

Lena fick åka till sjukhus flera gånger för sina skador och när jag frågar henne om någon där reagerade säger hon:

Jag var helt sönderslagen. Jo, det var ju det men du vet ... liksom man eh ... man var så jävla nere, liksom, man *var* det liksom jag var ändå 21 år gammal man var så jävla nere att man *kunde* inte ta sig därifrån, du vet man *älskade* honom det var en utav dom första kärlekarna och första gången du var

med nån och första gången du liksom, det var ju första gångerna *allting*. Som hände. Så jag menar, det var ju liksom kärlek om man säger, jag älskade ju honom liksom.

Förutom kontakten med sjukvården dök också polisen upp vid ett antal tillfällen.

Lena: Så att ... liksom det var, polisen fick ju komma *många* gånger grannarna ringde ju och sånt också, du vet. Det var ju liksom inte lite, det var *massa* stryk alltså. Det var du vet, håret var helt sönderrivet och, du vet det var ... ögonbrynen ...

Jag: Kommer du ihåg någon speciell gång?

Lena: Jaa ... jag har väl några ... jag kommer ihåg en gång när han höll mig, då var det ett vinglas som hade gått sönder på bordet. Så hade det gått sönder så här kantigt, då höll han mig med eh ... vad heter det *här* (visar på ryggen) över bordet och så hade han, så hade jag det här vinglas i ryggen *här* så skulle han släppa mig ner. Då kommer jag ihåg att jag tiggde och bad om att ... länge liksom att jag inte ... och sen när han ryckte, tog upp mig då hade det kommit på en artär eller blodådra så det bara sprutade blod på ryggen och jag tänkte wow vad är det som har hänt, jag visste inte att jag hade skurit mig eller nånting och då hade han bara hållt mig på en blod, på en blodådra här (visar på ryggen) så när han tog bort glaset så bara det sprutade blod kommer jag ihåg. Men eh ... det är många grejer nu, det är många år sen men det var många grejer som var ... jobbigt liksom. Det var ... jag kan inte, jag tar inte en oförrätt jag tar inte en smäll längre som inte eh ... som inte vad heter det om jag ... som jag är berättigad om man säger så. Sen om nån skulle liksom slå mig så här och jag har gjort nåt fel då är det ingenting men om nån skulle slå mig till exempel om jag inte har gjort någonting, det *går* inte. Där är jag skadad.

Lenas berättelse visar att hon har utsatts för mycket våld och samtidigt att hon har slagit tillbaka när hon har haft möjlighet. Att hon inte uppträder passivt när en man är aggressiv mot henne tycks hon uppfatta som något problematiskt och skrämmande och trots hennes erfarenhet av manligt våld är det snarare kvinnor hon är rädd för i dag.

Lena: Men eh ... jag är ingen våldsam människa, det är jag inte, absolut inte. Och jag är sån att jag kan gå in och stoppa bråk när som helst, jag ... där är jag inte rädd. Men om det är nån, om det är nån som bråkar med mig så går jag gärna undan men sen om det skulle bli, säg om det skulle bli nåt slagsmål här i huset eller nånting ... och jag får en o... jag får en smäll som jag inte är värd, eller bara nånting som det inte är värt då ... där är jag skadad, där smäller det. Där finns det ingen hejd och det är lite äckligt faktiskt. För där har jag, där har jag blivit skadad. Jag är mera rädd, jag är mer rädd i och för sig för tjejer än jag är för killar. Men jag ... *ingen* här ...

Jag: Har du blivit utsatt för våld av kvinnor?

Lena: Nej ... men jag är ändå mer rädd för ... killar har jag ingen ... det var så det blev, skadan utav det. Jag har ingen ... ingen mercy när det gäller killar alltså. Det är, alltså, jag har ju kille och så va men jag menar skulle han lägga handen på mig alltså det smäller. Det ... jag ser rött alltså, det går inte. Där är jag skadad.

Även Mona berättar att hon har svårt att lita på kvinnor. För hennes del handlar det främst om att det var kvinnor som var beslutsfattarna när hon placerades i fosterhem som enda barnet och fick söka värme och tröst hos djuren. Men Mona har också råkat ut för våld i kärleksrelationer hon haft. Hennes första relation var med en man som hon senare gifte sig med och fick en son tillsammans med. Fram till giftermålet säger hon att förhållandet var bra trots att de drack alkohol från morgon till kväll. Längre fram blev mannen emellertid alltmer svartsjuk och till slut kunde hon inte hälsa på en man på gatan utan att maken trodde att hon hade haft sex med honom. Trots att hon nekade var sådana incidenter ofta utgångspunkten för våldet som han utsatte henne för. En dag dog hennes make mycket oväntat och hon träffade senare en annan man som hon levde med i nästan tjugo år. I den relationen förekom inget våld men på grund av Monas drickande bad han henne att flytta ut efter en tid, eftersom han hade vårdnaden om fyra barn. Relationen

fortsatte emellertid, nu som ett särboförhållande. Men så träffade Mona en ny man och tillsammans med honom hamnade hon återigen i ett förhållande där alkoholen och våldet fick centrala roller. Hon visar med lösa slag i luften hur han kunde slå henne när hon sa emot honom.

Ja ... det var ju inte så ofta i och för sig men (suckar) nedtryckt, 'du ska vara hemma ... *jävlar* om du inte är hemma vid den tiden alltså' 'ja, men det kanske är kö på posten och så' 'det ger jag fan i' 'ja men jag kan väl inte gå före kön ... är du dum eller?' (skrattar till) Liksom.

När hon var för onycter för att märka det brukade han ta hennes bankomat kort och ta ut pengar. Det var slutligen obetalda räkningar som gjorde att hon vräktes från sin bostad vilket i sin tur ledde till att relationen fick ett slut till sist. Utöver det ekonomiska, psykiska och fysiska våldet var han också sexuellt våldsamt mot henne:

Ville inte jag så ... han tyckte liksom att eh ... du ska ställa upp om jag, är jag kåt så ska du ställa upp alltså, så är det. Jag sa till honom 'vad fan får du ut utav det?' Men det var bara att lägga sig så. Usch.

Stina som flyttade till Sverige när hon träffade en man här berättar hur hon stod utan bostad när hon och hennes make bestämde sig för att skiljas. Hon hade då rymt från deras gemensamma hem vid några tillfällen på grund av hans aggressiva beteende, men inte haft någonstans att ta vägen. Efter skilsmässan vände hon sig till socialtjänsten men de kunde inte erbjuda henne någon lägenhet och i stället hamnade hon hos en manlig bekant som led av psykisk ohälsa. När hennes föräldrar skickade pengar till henne använde han dem för att köpa alkohol. Även om det varken fanns ett fysiskt eller uttalat psykiskt tvång kände hon sig pressad till att ha sex med mannen under den månad som hon bodde hos honom. Stina fick till slut hjälp av socialtjänsten och kunde flytta vidare.

Pernillas första erfarenhet av sexuellt våld påminner om den beroendeställning Stina vittnar om. I Pernillas fall handlade beroendet främst om tillgången till droger. Efter att mannen hon levde tillsammans med dog i en olycka blev Pernillas redan påbörjade alkohol- och amfetaminbruk alltmer ofrånkomligt. Hon träffade en man som blev hennes amfetaminkran.

Pernilla: Jag hade ju en gammal knarkare som tog hand om mig. Han var tolv år äldre, det var mycket på den tiden (skrattar) så han ... ja ... han köpte mig med amfetamin då.

Jag: Han köpte dig med amfetamin?

Pernilla: Ja.

Jag: På vilket sätt då?

Pernilla: Jag blev beroende av honom, hamnade i beroendeställning liksom så att säga.

Jag: Han såg till att du hade amfetamin?

Pernilla: Ja.

Jag: Vad fick du göra åt honom?

Pernilla: Jag var väl relativt kär i han så så var det inte så, han ville ha mycket sex kommer jag ihåg. Så här i efterhand kan jag tycka att jag blev utnyttjad. Men just då kanske jag inte tyckte det.

Pernilla benämner inte det här utbytet som en våldssituation utan på frågan om det förekom våld nämner hon att han vid ett tillfälle hamnade i ett psykotiskt tillstånd och ville slå ihjäl henne. Hon fick hoppa ut genom ett fönster för att komma undan och blicken han gav henne var så skrämmande att den fick henne att lämna relationen. Dock skulle hon utsättas för våld i fler relationer.

Pernilla: Den våldsammaste relation jag har haft det var med han jag gifte mig med, -----'s pappa. Där var det dagligen, mer eller mindre daglig misshandel.

Jag: Det var det?

Pernilla: Ja. Och sen dom andra killarna, det är klart man har fått sig en örfil så där men det är ingenting som man, 'okej' mer så. Men där var det våld, om man säger så.

Jag: När du tänker på våld Pernilla, är det framför allt fysiskt våld du tänker på då? Slag och så?

Pernilla: Ja.

Jag: Har du känt dig tvingad till att ha sex med nån nångång?

Pernilla: Ja, under den tiden jag knarkade, när jag var ensam då. Inte hade nån relation. Då är det några gånger typ man fick vad fan, fick lägga upp sig för tjack. Det hände ju rätt ofta att man ... men nu har jag ju vart prostituerad också typ i fem år. Så att jag vet ju liksom vad det handlar om, hur man ... hur det här spelet går liksom.

Mannen som är pappa till Pernillas dotter är också den man som utsatt henne för mest våld. Men han är inte den ende.

Nej men just det här han,-----'s pappa då, det tyckte jag var jobbigt alltså för det var en sån kort intensiv tid också, det var sex månader. Och det var mer eller mindre dagligen alltså så, och så det att jag inte kunde bli av med honom heller. Och så hade jag en annan kille också som jag kommer ihåg, en som jag kommer ihåg. Som också misshandlade mig så här rätt vulgärt. Men det var också den här typen av kille som kom tillbaka och så gå och så liksom man blir uppmärksammas också på ett visst sätt, viss typ av sätt, oj oj oj vad roligt det är att träffa dig igen och jag ska aldrig göra om det och ... men det är lite smickrande ändå liksom man vill ha lite uppmärksamhet.

My, som började med amfetamin och heroin redan i tonåren, berättar om många kärleksrelationer som inbegripit våld. Hon skildrar blålockor och ambulansfärder, medvetlöshet och polishämtningar. När jag frågar om hennes upplevelse av skam och skuld säger hon att hon alltid skuldbelagt sig själv och känt att hon ställt till det, vilket föranlett våldet. Hon berättar också om sexuella övergrepp:

Med, ja med såna som man vart tillsammans med som man kanske inte har haft såna långa relationer med då. Det är såna förhållanden som har varit. Det är när jag blivit inlåst och inte kommit ut ur lägenheten och ... tvingad till sex och ...

Hon minns särskilt en händelse som inträffade när hon bodde i en husvagn som var uppställd på en nerlagd camping. Campingen hade blivit en tillflyktsort för hemlösa personer med missbruksproblem och vid det här tillfället bodde My ensam i sin husvagn.

Och ... där vart jag ... ja, där hade jag en husvagn ståendes. Och så var det en tjej till som bodde där i en annan husvagn men hon satt inne då, så jag boddes själv där ... när det kom en, en karl, ja en karl han var i alla fall lite äldre än mig i alla fall och jag låg och sov och hade inte låst husvagnen ... och vakna av att hans står och slog mig med ett, ett sånt här bollträ då. Och låser fast mig med en sån här handboja så att jag satt fast i husvagnen och sen genomförde han en våldtäkt där då, på mig. Och så slog han ju sönder mig då så, som tur var så släppte han, ja så släppte han loss mig när han var färdig så jag kunde ta mig ut för han åkte ju därifrån så jag kunde ta mig därifrån och larma för längre bort så ... på samma väg då som den gamla campingen så ligger det längs ja, ganska långt bort nästan vid stora vägen ligger det ett hus då va där det bodde ett par då. Dom var väl äldre också så jag kunde ta mig till dom då och ringa polis och ambulans då. Då var jag så sönderslagen va ...

Våldet som kvinnorna utsatts för har sett olika ut men samtliga kan berätta om hur de blivit nedtryckta under lång tid och hur de utsatts för såväl psykisk som fysisk misshandel. Gemensamt

är också hur det sexuella våldet inte räknas som våld, alternativt är svårt att tala om; inte förrän jag ställde direkta frågor berättade de om sådana erfarenheter.

”Lika bra att supa då för fan” – drogen som hjälp

Av de åtta kvinnor jag träffade berättade alla utom en väldigt öppet om bruket, missbruket och beroendet av droger. Inkörsporten till drogerna ser olika ut i kvinnornas berättelser men upplevelsen av ruset och dess förtjänster är anmärkningsvärt snarlika. Pernilla började med alkohol och andra berusningsmedel i nedre tonåren.

Pernilla: Jag började väl i tolvårsåldern redan.

Jag: Med alkohol eller med...?

Pernilla: Nä, med alk, med sniffa och röka brass började jag med sedan när jag var ... sen började jag väl med amfetamin när jag var i nittonårsåldern tror jag. Alkoholen har ju alltid funnits där.

Jag: När du var liten också?

Pernilla: Jag drack ju inte som liten men ... jag började väl dricka typ när jag var ... jag började dricka typ varannan helg när jag var i fjortonårsåldern, så det har följt med sen dess. Men alkoholiserad blev jag först när jag var i tjugoårsåldern, liksom, efter att jag hade slutat mitt jobb (serviceyrke). Då började jag dricka mer regelbundet.

Efter drogdebuten har Pernilla aldrig slutat använda alkohol och andra droger för att berusa sig.

Jag har aldrig varit drogfri i hela mitt liv. Så fort jag får tillfälle till att dricka så dricker jag ... Eller tar nånting annat ... Men liksom det har varit mer eller mindre, ibland är det mindre och ibland är det mer. Det är olika, jag har haft nyktrare perioder om man säger så, att ... och sen har det vart att jag dricker ännu mer liksom i perioder. Det där är lite olika.

När jag frågar om hon har några tankar eller önskemål om att sluta med drogerna svarar hon:

Jag har inga planer på det. Inte som det ser ut i dagsläget för liksom jag tycker det att ... får man i sig en bra panna liksom då kan man städa och göra sånt man inte orkar i vanliga fall ... Alkohol ger mer en lugnare och glad effekt, jag blir glad och positiv och ... sånt där som jag inte är annars i vanliga fall.

Således använder Pernilla droger för att må bättre och klara av att sköta vardagen på ett sätt hon inte tror att hon skulle orka utan ruset. Men drogerna har också haft en annan betydelse för henne. Under åren som prostituerad fungerade de som bedövningsmedel.

Pernilla: ... jag var ju nästan alltid berusad eller påverkad liksom ännu, annars hade jag inte klarat av det tror jag inte.

Jag: Nej.

Pernilla: Man bedöva sig lite.

Jag: För att fixa att göra det?

Pernilla: Ja. För så jävla roligt var det väl inte egentligen. Det var att koppla bort tankarna och tänka på annat då.

Även Stina använder alkohol som en flyktväg. När hon inte får hjälp av socialtjänsten och tvingas bo hos en manlig bekant dricker hon för att ”slippa vara nykter” i den situation hon befinner sig i. Som beskrivits tidigare känner hon en press på sig att ha sex med mannen för att inte hamna på gatan.

Veronica utsattes för våld i sina relationer och tvingades flera gånger lämna allting bakom sig och flytta. Den osäkra situation som följde på våldet blev hennes ingång till missbruket.

... jag ha alltid fått flyttat så här hela tiden och sagt upp mina lägenheter och arbeten och sånt där och till slut kommer man in i ett sånt här missbruk, jag började dricka jag mådde så dåligt.

Mona som började använda thinner som barn tror själv att hennes användande av olika berusningsmedel, där alkohol varit det främsta, har varit en tröst och en flykt från en omöjlig tillvaro.

Jag var *blind*. Eller jag blev kuvad, jag vet inte, jag vet inte hur jag ska uttala det. *Han* liksom ännu bestämde eh ... liksom för att orka med, det är också för att orka med, ja lika bra att supa då för fan.

Lena har mycket klivna känslor kring droger. Trots att hon själv använt såväl hasch som amfetamin regelbundet har hon väldigt svårt för de personer i hennes omgivning som missbrukar. Hennes beskrivning av deras missbruk är en berättelse där drogen är det centrala och det som förstör människorna. Men i hennes skildring framstår också drogen som ett skyddsnät, en barriär som hindrar den svåra verkligheten att tränga sig på.

Lena: Men jag menar, jag ... upplever att dom är falska ... det handlar bara om en grej ... det gör det, det handlar bara om en grej det handlar inte om nåt annat. Då kan du lika gärna och lägga dig och dö där ute i ... det handlar inte om något annat än knark och det är ... och det har aldrig vart i mitt liv innan. Och såna saker så att liksom, du vet man lämnar aldrig en kompis och såna enkla regler du vet men det finns inte här, liksom.

Jag: Det gäller inte?

Lena: Det gäller inte. Det finns inte en möjlighet liksom. Finns väl några goa som har fortfarande moral kvar men när det väl gäller så gäller det inte. Liksom. När det väl gäller så gäller det inte, dom lämnar en. Det spelar ingen roll, därför festar jag inte så med dom liksom. För tjejerna kommer hem du vet blåa och överdoserade och allt möjligt liksom, så jag festar inte med dom. Jag pratar men jag festar inte med dom liksom, det ... fan. Det är den där jävla gobben och det, ghb, ja liksom jag fattar inte vad dom håller på med. Dom fan lämnade ju, nu det sista fick jag åka ner och rädda en tjej på (gatunamn) klockan halv ett, då låg jag på övernattningen och det var på (boende för kvinnor). Och jag menar då hade dom bara lämnat henne där nere med spasmer och allt möjligt så dom fick komma då var ju hon helt, du vet, och såna saker jag menar dom tänker inte alls. Det ... sen finns det la bra människor med, men det är ju inte många som är eh ... normalt funtade. Det är ju nån form av det här, eh ... sexmissbruket och allting dom har.

Jag: Kvinnorna ... eller männen?

Lena: Ja, tjejerna och männen och allt möjligt det är äckligt. Okej att du är en sån människa, det är en annan sak men du vet att påtvinga dig nånting. Liksom... Dom blir ju våldtagna, dom blir ju fan allt möjligt.

Jag: Det är mycket ... det är många som blir det eller?

Lena: Ja. Och så räknar dom det som ett vanligt ... ligg liksom. Fast dom har blivit våldtagna.

Jag: De ser det inte så?

Lena: Egentligen gör dom det när dom berättar det men sen dan efter så är det ju borta, eftersom drogen tar ju bort det. Så att ...

Flera av kvinnorna lyfter alltså fram sin egen och andras droganvändning som ett sätt att hantera den situation de befinner sig i. När verkligheten är för tung kan drogen fungera som en sköld och skydda mot det svåra.

Avslutande reflektion

Kvinnorna har naturligtvis olika upplevelser och berättelser att förmedla, men det är också tydligt att många företeelser återkommer och är gemensamma i deras skildringar. Flera av kvinnorna har barndomsminnen som påminner om varandra och vare sig man växte upp med eller utan föräldrar hade många en kärlekslös uppväxt. Drogerna har ofta fått fylla ett tomrum i livet eller fungerat som ett skydd när verkligheten blivit för svårhanterlig. Gemensamt för många är också en sviktande självkänsla och ett upplevt beroende av män för att klara sin vardag. Att sova hemma hos män och förväntas ha sex eller att bo på ett akutboende med aktiva missbrukare ställs mot att tvingas sova ensam utan tak över huvudet. Valmöjligheterna begränsas inte bara av de ofördelaktiga alternativen utan också av att socialtjänsten många gånger ställer krav kring boende som kvinnorna inte anser sig kunna uppfylla.

Analys och diskussion

”Han hatade ju kvinnor” – i patriarkatets mitt

Den patriarkala ordningen genomsyrar kvinnornas berättelser och liksom exempelvis MacKinnon (1989) poängterar är denna obalans ingenting som kvinnorna direkt reflekterar över. Först när överordningen övergår i våldsamheter uppfattas den som problematisk. På liknande sätt tycks en heterosexuell tvåsamhet nästintill obligatorisk. Flera av kvinnorna lever visserligen ensamma vid tidpunkten för intervjuerna men samtliga beskriver kärleksrelationer som en självklar del av livet, i synnerhet när de ser tillbaka på gångna tider. Precis som Millett (1969/2000) beskriver är heterosexualiteten inte nödvändigtvis att ses som ett frivilligt val utan snarare det som presenteras som självfallet under uppväxten. Ingen av kvinnorna nämner en relation med en kvinna eller benämner faktumet att de – åtminstone vad de berättar om - levit uteslutande med män. Att männen de levit med har varit svartsjuka, kontrollerande och dominanta är inte heller någonting som i sig uppfattats som ett problem vilket stämmer väl ihop med Burstows (1992) teori om hur män förväntas vara i en relation. För att betraktas som älskande pojkvänner krävs att de uppfyller dessa kriterier vilket kvinnornas partners i allra högsta grad gjort. I förlängningen har detta inneburit att kvinnornas hem, vare sig det varit ett tillfälligt sådant eller ett mer bestående, varit den farligaste platsen att befinna sig på för dem. Det överensstämmer med Dobash och Dobash's (1980) konstaterande att hemmet är den mest riskfyllda plats att vistas på för kvinnor, medan män sällan råkar illa ut där de bor. I kvinnornas berättelser framkommer att inte ens då de sovit ute har de utsatts för ett sådant våld som de gjort i sina hem. Det här kan ju också bero på att deras partners de facto har fungerat som ett skydd gentemot andra eventuella förövare. Det är på detta sätt flera av kvinnorna lyfter fram sina partners, som beskyddare, även i de fall då partnern varit våldsam. Kim uttrycker exempelvis en tacksamhet gentemot sin pojkvän för att hon inte råkade värre ut än hon gjorde då de levde som hemlösa, trots att han sedan lämnade henne och hon därigenom blev utan tak över huvudet. Kims berättelse visar också exempel på beroendet som många hemlösa kvinnor hamnar i gentemot sina pojkvänner, där det för hennes del handlade om att ha tak över huvudet. Flera av kvinnorna berättar om hur beroendet av männens tillgång till boende och droger har gjort att de har erbjudit dem det de har att erbjuda, sina kroppar. Genom att ”låta sig” utnyttjas sexuellt har de erhållit övernattning/droger/pengar/skydd av män som de haft längre eller kortare relationer med. Bindningen till männen aktualiserar också frågan om utsattheten hos hemlösa kvinnor. Offerbilden har problematiserats av flera författare (Bolin, 2012; Löfstrand, 2005; Löfstrand & Thörn, 2004; Thörn, 2004) och som en motbild har relationerna med män även beskrivits som en överlevnadsstrategi som hemlösa kvinnor använder för att undkomma våld (Reid, Berman & Forchuk, 2005). Genom att utveckla förbindelser med olika män förhandlar kvinnorna på detta sätt fram någon form av säkerhet. Oavsett vilken bild man väljer att framhäva och oavsett vad man anser om bilden av hemlösa kvinnor som offer, framstår det otvetydigt i min studie att priset dessa kvinnor får betala för skydd är mycket högt. I likhet med Kelly (1988) hävdar jag att alla kvinnor måste lära sig strategier för att skydda sig mot sexualiserat våld, men för kvinnor som riskerar att sova utomhus framstår skyddsbehovet väldigt konkret.

”Liksom kärlek om man säger” – det normaliserade våldet

Normaliseringsprocessen är ett vanligt sätt att beskriva hur livsutrymmet krymper i takt med att våldet eskalerar i relationer där det förekommer våld (Lundgren, 2004). Kvinnornas berättelser synliggör detta fenomen dels genom att själva *processen* framträder i vissa fall medan man andra gånger snarare kan urskilja *resultatet* av processen. Själva processen blir tydlig när Pernilla beskriver hur hennes pojkvän växlade mellan att vara våldsam och att vara omtänksam. Mannens försäkran att han ville vara med henne och att han älskade henne fick henne att känna sig uppmärksam och smickrad och hon hade svårt att avsluta relationen, trots att den också innehöll mycket våld. Mannen är en av två som Pernilla benämner som våldsam. Angående andra män som hon haft relationer med säger hon; ”och sen dom andra killarna, det är klart man har fått sig en örfil så där men det är ingenting som man, ’okej’ mer så.” Här är det snarare resultatet som tydliggörs, normaliseringen av våldet har gått så långt att Pernilla knappt beskriver männens våld som just våld. På liknande sätt uppfattar Kim att det inte förekom något våld i hennes elvaåriga relation med en partner. Däremot kunde de använda ett aggressivt och hotfullt språk mot varandra och det förekom även puttande och knuffande. Det här benämner hon som någonting gemensamt, någonting de båda bar skulden till. Ett radikalfeministiskt grundantagande är emellertid att även de män som *inte* slår har ett övertag över kvinnor eftersom det finns andra män som slår och som därigenom stärker sin – och alla mäns - ledande position (ex. Hearn, 1998; Kelly, 1988). Utifrån ett sådant resonemang kan man tolka en sådan ”ömsesidighet” i en aggressivt laddad relation som skenbar; mannen har ett faktiskt övertag även om det inte är uttalat. Kim och pojkvännen flyttade runt bland hans familj och vänner och Kim blev alltmer avskärmad från sitt tidigare umgänge. Den successiva isoleringen innebar att hennes beroende av honom blev allt större och när han lämnade henne hade hon ingenstans att ta vägen, vilket han var väl medveten om. Trots att hon var fullkomligt beroende av honom för att klara sitt uppehälle ser hon inte våld som ett inslag i relationen.

Anneli beskriver sina kärleksrelationer som intensiva, passionerade och fyllda av stark kärlek. Emellertid har samtliga män varit våldsamma mot henne vilket hon själv härleder till kulturella skillnader. Hennes första man var dock svenskfödd och när han slog henne kom det som en total överraskning för henne. Relationen tog slut strax efter våldsincidenten men Anneli uttrycker ändå tacksamhet över att han inte slog henne tidigare under deras mångåriga relation. Att hennes återblick ser sådan ut blir enklare att förstå när man vet att hennes senare relationer innehöll kraftigt och återkommande våld. Resultatet av kontinuerliga normaliseringsprocesser och ständigt återkommande våld är att hon med tacksamhet ser tillbaka på en relation som var fri från våld ända fram till slutet. Mannen hon träffade efter sin första make beskriver hon som en före detta soldat som tyckte om att visa henne att han var stark och utbildad att döda. Trots att han tog struhtag på henne tolkade hon detta som en lek och menade att hans aggressioner ändå var lindriga med tanke på vad han själv varit med om. Även nästkommande relation innehöll fysiskt våld men eftersom hon har vad hon beskriver som ”ett enormt tålamod” valde hon att fortsätta relationen trots att hon åkte på ”så in i hästeväg med stryk”. När hon senare träffade en ny man och även han slog henne kopplade hon detta till hans kulturella bakgrund samt att han var betydligt yngre än hon. Anneli kan således hitta förklaringar och ursäkter till sina mäns våldshandlingar gentemot henne, vilket i vissa fall innebär att hon lägger en del av skulden på sig själv. Detta kan ses som ett resultat av normaliseringsprocessen (Lundgren, 2004) men samtidigt är Anneli noga med att markera sin självständighet och sin förmåga att fatta egna beslut. Trots att

hon fått utstå mycket våld med sina män är hon noga med att betona sin egen roll och kraft i relationerna, och förvägrar därmed männen all makt.

För Veronica blev fem år tillsammans med en man en femårig våldsfylld verklighet. Förutom verbala utfall slog han ut hennes tänder, tog struhtag på henne och låste in henne i deras lägenhet. Han följde efter henne när hon flyttade för att komma ifrån honom och den starka bindningen till honom gjorde att hon höll kontakten med honom även när han satt i fängelse. Veronicas förklaring till hans våldsamma handlingar gentemot henne är att han mådde dåligt och behövde ta ut detta på någon. Genom denna tolkning erbjuder hon mannen en form av ursäkt, en legitim anledning till att han utsätter henne för våld vilket kan ses som att hon har internaliserat våldet och hans förklaringar (Lundgren, 2004). När Veronica slutligen lyckades bryta relationen genom att återigen byta stad, fick hon utstå våld från en annan man. Denne man bodde i samma hus som hon men var ingen hon hade en relation med. Enligt Veronica hatade mannen kvinnor och han utsatte henne för såväl psykiskt som fysiskt våld. Liksom Kims berättelse visar Veronicas tydligt på sårbarheten för kvinnor som inte är berättigade boende på den reguljära bostadsmarknaden. Att tvingas bo i kollektiva boendeformer eller i andra tillfälliga lösningar gör att kvinnor riskerar att utsättas för våld av män som de kanske inte har någon relation med, men som de är tillgängliga för på grund av sin boendesituation (Golinelli, Longshore & Wenzel, 2009; Huey & Berndt, 2008).

Mona levde tillsammans med en man och beskriver relationen i positiva ordalag, utöver att de drack alkohol från morgon till kväll. Emellertid förändrades förhållandet när de gifte sig och mannen började uppvisa dominanta och svartsjuka karaktärsdrag, vilket Burstow (1992) menar är vad som förväntas av män i kärleksrelationer. Mannen anklagade henne för att ha haft sex med män hon hälsade på på gatan och använde sedan sin egen fantasibild som ursäkt för att slå henne. Hans svartsjuka och våldshandlingar gjorde att hon slutade hälsa på män, alternativt såg till att samtalen dem emellan tydligt visade att han inte var något hot mot hennes make. Processen innebar en tydlig begränsning av Monas livsutrymme och hon tvingades till en förminskning av såväl egen person som umgängeskrets (Lundgren, 2004). Flera år senare träffade hon återigen en man som var våldsam mot henne. Här kan man se *resultatet* av den tidigare normaliseringsprocessen då hon förringar hans våld genom att säga ”det var ju inte så ofta i och för sig” på frågan om han slog henne. Främst tryckte han ner henne psykiskt genom att kontrollera och begränsa hennes rörelsemönster. Han tog också hennes pengar och orsakade därigenom att hon blev vräkt från sin lägenhet. Hon blev alltså återigen begränsad och utsatt för olika former av våld i sin relation och normaliseringsprocessen är tydlig även här, men denna gång ser hon inte våldet lika tydligt. Mannens kränkningar och våldshandlingar mot henne reduceras i hennes berättelse till att inte innefatta så mycket fysiskt våld, och därmed ser hon inte heller hans övriga beteende som våldsamt.

”Drogen tar ju bort det” – sex, övergrepp och våldtäkt

Som nämdes i resultatavsnittet var det ingen av kvinnorna som spontant berättade om sexuella övergrepp eller våldtäkter. Inte förrän jag ställde en direkt fråga fick jag höra deras upplevelser av detta och då visade det sig att samtliga varit utsatta för någon form av sexuellt utnyttjande. För Monas del innebar det att hon tvingades till sex när hennes partner var kåt, oavsett huruvida hon själv var detsamma. My har liknande erfarenheter och berättar också om en brutal våldtäkt som

hon utsattes för i husvagnen som var hennes dåvarande hem. Anneli blev våldtagen på en utlandsresa och Veronica utsattes för såväl en gruppvåldtäkt i skolan som övergrepp av sin far.

Den tidigare forskningen visar en anmärkningsvärd konsensus när det kommer till sexuellt våld riktat mot hemlösa kvinnor (ex. Wenzel, Andersen, Spelliscy Gifford & Gelberg, 2001; Wenzel, Koegel & Gelberg, 2000). Även de studier som menar att hemlösa kvinnor *inte* utsätts för mer våld generellt än vad hemlösa män gör, kommer fram till att just det sexuella våldet ändå drabbar kvinnorna i högre utsträckning. Att bli utnyttjad sexuellt för att få bostad/droger/pengar var i enlighet med detta en vanlig upplevelse bland kvinnorna jag pratat med. Stina kände sig tvingad att ha sex med en man som lät henne bo hos honom när hon inte hade någonstans att ta vägen. Pernilla blev ”omhändertagen” av en äldre man som såg till att hon hade tillgång till amfetamin. I gengäld förväntades hon ha sex med honom. När det hände såg hon inte sig själv som utnyttjad men i dag ser hon annorlunda på relationen. Även med andra män fick hon ”lägga upp sig för tjack” och under fem års tid sålde hon sex på gatan.

Radikalfeminismens förståelse av det heterosexuella samlaget kan med lätthet kopplas till kvinnornas berättelser. Sexakten kan inte ses som en enskild händelse, fränkopplad omgivningens och samhällets påtryckningar. Den påverkas av patriarkatets och pornografins inflytande och kvinnor förväntas därför uppskatta män som använder sin överordnade ställning för att ta dem i besittning (MacKinnon, 1989; Brownmiller, 1975/1993). För en kvinna som vuxit upp i ett patriarkat (således alla kvinnor) är det enligt Brownmiller (1975/1993) nästintill omöjligt att bortse från idealbilden av mannen som använder sin maktställning för att ha sex. Ett heterosexuellt samlag blir därför snarlikt en våldtäkt och vice versa (MacKinnon, 1989). I enlighet med detta ser kvinnorna i min studie sällan det sexuella våldet som sådant. Att sexuella handlingar rör sig i gränlandet mellan frivillighet och tvång är ingenting konstigt och att man tvingats till sex för att ha någonstans att sova är mer regel än undantag för kvinnorna. För hemlösa kvinnor tycks det inte finnas många valmöjligheter; om du inte har bostad eller pengar måste du ofta byta till dig det och droger genom att låta dig bli utnyttjad. Enligt ett radikalfeministiskt perspektiv betyder också faktumet att en man har begått övergrepp mot en kvinna tidigare att han inte nödvändigtvis behöver använda sig av tvång nästa gång. I stället för att göra motstånd kan kvinnan välja att förhålla sig passiv när han återigen begår övergrepp, för att slippa ytterligare skador. Kvinnorna i min studie är mycket tydliga exempel på detta. Bland annat säger Mona att ”det var bara att lägga sig så” när mannen var kåt och ville ha sex med henne. Detta beskriver hon emellertid inte som våldtäkt utan konstaterar det snarare som ett självklart inslag i relationen, någonting hon accepterade för att undgå värre våldshandlingar. MacKinnon (1989) betonar i enlighet med detta att tvång är ett irrelevant begrepp om man talar om sex som någonting som män gör mot kvinnor. Ett uttalat tvång behöver inte förekomma för att en kvinna skall känna sig tvungen att ha sex med en man, och det relevanta är snarare huruvida medgivande är ett meningsfullt koncept. Det här framstår väldigt tydligt i min studie där kvinnorna berättar om hur förväntningar och/eller tvång fått dem att ha sex med män, även i de fall där varken förväntningar eller tvång uttalats. Om valet står mellan att sova utomhus utan droger som gör natten mer uthärdlig och att sova inomhus med tillgänglighet till droger är det inte förvånansvärt att kvinnorna stannar med männen, även om de får betala dyrt för sängplatsen.

För många kvinnor kan alkohol och andra droger vara ett sätt att stå ut med de övergrepp som de utsätts för (Regeringens skrivelse 2007/08:39; Tucker, Wenzel, Straus, Ryan & Golinelli, 2005). Där Lena bor finns det flera kvinnor som blivit våldtagna och hon berättar om hur de förhåller sig

till det: ”och så räknar dom det som ett vanligt... ligg liksom. Fast dom har blivit våldtagna.” När jag frågar om de inte ser det på det sättet säger hon; ” egentligen gör dom det när dom berättar det men sen dan efter så är det ju borta, eftersom drogen tar ju bort det.” Tack vare drogerna lyckas således de här kvinnorna omförhandla händelseförloppet så att upplevelsen blir en annan, mindre traumatisk erfarenhet. Såväl Pernilla som Stina använder droger och alkohol som bedövning när de har sex för pengar respektive boende och även Mona säger: ”liksom för att orka med, det är också för att orka med, ja lika bra att supa då för fan”. Att inte se de sexuella övergreppen som sådana kan naturligtvis också vara en följd av normaliseringsprocessen där kvinnan till slut är så nedtryckt av mannen att hon har svårt att bedöma hans våldshandlingar (Lundgren, 2004). Men det kan således också vara en medveten strategi där kvinnan genom att använda droger kan omdefiniera våldet hon utsätts för, och då kanske det sexuella våldet i synnerhet (Regeringens skrivelse 2007/08; Tucker, Wenzel, Straus, Ryan & Golinelli, 2005).

”Jävlar vad jag slog han liksom” – kampen om sig själv

Utmärkande för ett patriarkat är att män har ett större inflytande i samhället än vad kvinnor har och därmed är de som besitter makten (Walby, 1997). Kvinnor har att förhålla sig till detta och även till att hela deras livssituation styrs av det faktumet. Eftersom det här är någonting som kvinnor lär sig från födseln kommer mäns maktposition över kvinnor att utgöra en stor del av den manliga självvidentiteten på samma sätt som bristen på maktposition kommer att utgöra en stor del av den kvinnliga självvidentiteten (MacKinnon, 1989). I enlighet med detta framkommer bristen på makt mycket tydligt i kvinnornas berättelser, liksom bristen på självkänsla. Det finns en tendens att försvara mannen som begått övergrepp mot en och till och med att själv ta på sig skulden. På så sätt ser Anneli det som nästintill självklart att hon utsattes för ett övergrepp på sin semesterresa. Hennes utseende tillsammans med hennes sårbarhet efter makens våldshandling mot henne gjorde henne till ett enkelt offer för en man som ville skada kvinnor. Hennes förklaring speglar tydligt hur hon tar på sig en del av skulden och likaså hur hon tycker att maken borde förstått vad som hänt som en följd av detta. Anneli är också snabb med att påpeka att männens våld mot henne inte påverkat respektive relation i någon större utsträckning. De har alla varit fantastiska förhållanden och hon poängterar att våldet inte varit anledningen till någon separation, möjligtvis med undantag för hennes första make vars slag kom som en chock. Hon tycks se männens sätt att underordna henne som en rimlig del i relationer och framhäver också stolt att hon stått ut med våldet i långa perioder eftersom hon är tålmodig. Såväl männens som Annelis inställning går helt i linje med forskning som visar att män förväntas vara dominanta, aggressiva och kontrollerande och kvinnor underordnade (Dobash och Dobash, 1980; Eliasson, 2008). Därifrån till att använda våld är steget inte långt och Annelis män har därmed inte brutit mot de kulturella förväntningarna i någon högre utsträckning. Anneli själv menar att våldet beror på männens utländska härkomst men enligt radikalfeminismen är det snarare faktumet att de är *män* som gör att de slår.

Även i Lenas berättelse blir förväntningarna på främst kvinnor tydliga. Hon levde tillsammans med en man i några år som slog henne regelbundet. Lena hade aldrig utsatts för våld tidigare och upplevde att hennes självkänsla fick sig en rejäl törn i relationen med den våldsamme mannen. För att återta självförtroendet bestämde hon sig för att ge igen. En eftermiddag när han kom hem slog hon honom med en piedestal. När han låg blodig på golvet sa hon till honom att det var han som lärt henne att vara våldsam. Efter den händelsen fortsatte relationen i några år och trots att

hon fortsatte att försvara sig fysiskt var hon alltid svagare än han och i ständigt underläge, såväl psykiskt som fysiskt. I dag har hon ”ingen mercy när det gäller killar”; om en man ger sig på henne slår hon tillbaka. Detta benämner hon som en skada hon fått, någonting som hon tycker är bekymmersamt. Trots tidigare upplevelse av brutalt våld och att män uppenbarligen fortfarande ger sig på henne, tycker hon alltså att hennes eget försvarsbeteende är problematiskt. Lena har således en tanke om hur kvinnor förväntas bete sig; underordnat, accepterande och förlåtande (Burstow, 1992). Det är faktumet att hennes eget beteende inte överensstämmer med den bilden som hon uppfattar som ett bekymmer snarare än att hon tvingas hantera mäns våldsamheter.

En vanlig följd av kvinnornas dåliga självkänsla samt den våldsspiral de länge befunnit sig i är att de lägger skulden för våldet på sig själva, helt eller delvis. Veronica blev utsatt för incest av sin pappa när hon var i tonåren. Hon menar att han troligtvis inte fick ”den tillfredsställelse han skulle ha utav min mamma utan då var det väl så här att han blev väl sexfixerad”. Således hamnar skulden för faderns övergrepp inte bara på henne själv, utan även på hennes mamma som inte tillfredsställde sin make tillräckligt. Hon nämner också att hon utvecklades tidigt och att hon gick omkring i trosor men inte trodde att hennes pappa skulle röra henne. Således tar hon på sig ansvaret för sin fars sexualitet och övergrepp mot henne vilket är ett förväntat förhållningssätt hos kvinnor (Wennstam, 2004). Genom att framhäva att han aldrig ville ligga med henne förringar hon också hans agerande och gör det till någonting som inte var så farligt. När jag i intervjun frågar henne om hon någonsin har tagit upp det här med sin pappa menar hon att det inte finns någon anledning att göra honom upprörd. Således skyddar hon fortfarande sin far, säkert 40 år efter händelsen, och vill inte äventyra den relation hon har med honom i dag.

My är den av kvinnorna jag talar med som tydligast uttrycker att hon själv tagit på sig skulden för det hon råkat ut för. Hon har varit utsatt för mycket våld genom sitt liv och berättar att hon ständigt skuldbelägger sig själv och tycker att hon orsakat våldet genom att ställa till det för sig. Hon väljer också att gå i försvar för de personer som borde tagit hand om henne. Trots en turbulent och våldsam uppväxt blir svaret på frågan om föräldrarna kunde ta hand om henne och syskonen; ”Ja! Det gjorde dom absolut, absolut.” Lojaliteten gentemot föräldrarna är således intakt trots en omsorg som utifrån kan uppfattas som bristfällig.

”Det har följt mig hela tiden” – våldets kontinuum

Våldets kontinuum innebär att mäns våldshandlingar mot kvinnor har olika kännetecken men att de ändå är sammankopplade med varandra (Kelly, 1988). En handling som av många anses vara harmlös är fortfarande en allvarlig företeelse eftersom den inte kan ses frikopplad från sitt sammanhang. Våldshandlingar kopplas på detta sätt samman och bildar en hotfull och förminskande kontext för kvinnor. Sexuella anspelningar är på så sätt intrång i kvinnors liv men fungerar också som en påminnelse om att kvinnors livsutrymme begränsas av det underliggande hotet om mäns våld. När en man exempelvis tar sig friheten att blotta sig för en kvinna är handlingen således mer än ett inkräktande, den förmedlar också ett hot om att han kan skada henne fysiskt om han skulle välja att göra så. Kvinnornas berättelser stöder tanken om våldet som kontinuum i allra högsta grad. Våldet de skildrar varierar från att Veronica berättar om att hennes partner gömde hennes löständer, till Mys beskrivning av hur en okänd man genomförde en grov våldtäkt på henne. Oavsett graden av våld är detta exempel på handlingar som begränsar deras handlings- och livsutrymme betydligt och innebär ett ständigt hot. Handlingarna är

sammankopplade så till vida att de föregår, förutsätter och förstärker varandra vilket påtagligt återspeglar tanken om våldet som ett kontinuum.

I kvinnornas livsskildringar framkommer emellertid ytterligare en aspekt av våldets kontinuum, nämligen tidsaspekten. När jag efterfrågade intervjupersoner angav jag våldsutsatthet som ett kriterium för att vara lämplig som informant, emellertid sades ingenting om hur mycket våld eller under hur lång tid man varit utsatt. Under samtalen med kvinnorna visade det sig dock att alla kvinnor utsatts för våld vid fler än ett tillfälle. Många hade också utsatts för våld i sina uppväxter vilket stämmer överens med den tidigare forskningen (ex. Goodman, Dutton & Harris, 1997; Reid, Berman & Forchuk, 2005). Precis som i övriga aspekter av våldet som kontinuum har våldet sett väldigt olika ut för kvinnorna. Monas barndom färgades av hennes fars våld mot modern men också moderns våld mot barnen. Mona beskriver själv att hon aldrig upplevde någon föräldrakärlek och inte heller hos sina fosterföräldrar fick hon någon värme. Förutom det rent fysiska våldet som Mona utsattes för var det också en omsorgsbrist som kan betecknas som våldsamt. Modern låg berusad och utslagen i en soffa och slutligen vände sig Mona och hennes syskon till alkohol och droger som tröst. Kims uppväxt påminner mycket om Monas då även hennes föräldrar missbrukade och hennes pappa slog såväl mamman som Kim. Mys föräldrar var båda missbrukare och Mys uppfattning är att de tog väl hand om henne men däremot att deras vänner gav sig på henne när de var på besök. Våld kan inte desto mindre se olika ut och jag vill hävda att det är en uppenbar våldshandling när föräldrar visar sina minderåriga barn hur de kan ta amfetamin och heroin, vilket Mys föräldrar gjorde. Att My inte ser det på det sättet är ett tecken på barns lojalitet gentemot sina föräldrar men kanske också på att uppfattningen om vad våld är förblir en tolkningsfråga utifrån den verklighet man lever i.

Sammanfattning och slutdiskussion

Syftet med uppsatsen var att ur ett radikalfeministiskt perspektiv analysera kvinnors berättelser om våld kopplat till hemlöshet och missbruk. Följande frågeställningar har legat som grund för studien:

- ❖ Hur beskriver kvinnorna sin våldsverklighet?
- ❖ Hur kan denna våldsverklighet förstås i relation till kön och makt?

I kvinnornas berättelser framkommer att deras liv i hög utsträckning har inbegripit våld i olika former. Som barn har många sett sina mödrar bli slagna och de har också själva blivit utsatta för direkt eller indirekt våld. Någon av kvinnorna berättar att modern blivit misshandlad av sin make och därefter själv brukat våld mot barnen. Såväl i den som i övriga berättelser är det dock främst mäns våld som skildras. I vuxen ålder har våldet fortsatt och fortfarande utförts av en person som stått kvinnan nära, och denne person har varit en man. Våldet har således funnits med dessa kvinnor genom deras liv, som ett ständigt inslag i tillvaron och med Kellys (1988) terminologi framstår våldet som ett kontinuum i såväl tids- som karaktärsaspekt. Kvinnornas liv och handlingsutrymme har begränsats genom att löständer gömmts undan, konton har länsats, okvädesord har uttalats och slag har utdelats. En våldsam barndom har övergått i våldsamma vuxenrelationer med män som fortsatt att trycka ner och slå. Det är därför inte förvånande att våldet till viss del har normaliserats för kvinnorna, det krävs helt enkelt *mer* våld för att det skall uppfattas som våld. I enlighet med detta berättar en av kvinnorna om hur föräldrarna introducerade amfetamin för henne i unga tonåren och hur fadern hjälpte henne att injicera heroin första gången. Trots detta ser hon sina föräldrar som kärleksfulla och fullt kapabla att ta hand om henne. En annan kvinna berättar, i förbifarten, att män har gett henne örfilar men detta tycks sakna betydelse som våldshandling i förhållande till mer brutala handlingar som hon råkat ut för i andra sammanhang. För mig har kvinnornas normaliserande av våldet framgått i deras berättelser på främst två sätt (jmf Lundgren, 2004). Vissa berättelser är tydliga exempel på själva *processen*, där isolering, växling mellan värme och våld samt alltmer begränsat livsutrymme för kvinnorna är vanligt förekommande. Andra delar av kvinnornas berättelser är snarare exempel på *resultatet* av normaliseringen, där våldshandlingar ursäktas eller förklaras alternativt inte betraktas som sådana. Det händer också att kvinnorna själva tar på sig skulden för männens våld. Där båda parter i relationen varit våldsamma betecknas problematiken som ömsesidig trots att kvinnor som en följd av kulturella föreställningar befinner sig i ett underordnat läge gentemot män och därmed har sämre utgångsläge. I enlighet med dessa föreställningar tycks det egna våldet uppfattas som mer skrämmande än andras. Att som kvinna försvara sig själv genom fysiskt våld ses som problematiskt snarare än som ett sätt att ta tillbaka makten och värna sitt utrymme.

Utifrån kvinnornas berättelser tolkar jag det sexuella våldet som det mest osynliga, det som inte uppfattas som våld alternativt inte benämns som sådant. Ingen av kvinnorna tar upp det självmant. Starka skamkänslor kan hindra kvinnor från att berätta om sexuella övergrepp men min uppfattning är att det sexuella våldet också ses som ett ofrånkomligt inslag i livet som hemlös kvinna. Att som kvinna tvingas till sex för att ha någonstans att sova betraktas inte som ett övergrepp eller en våldtäkt utan snarare som en överlevnadsstrategi. Tvånget behöver inte heller vara uttalat för att vara verkligt. Snarare är det så att samtycke är ett irrelevant begrepp när man betänker vilka alternativ som står kvinnorna till buds (jmf MacKinnon, 1989). Idealet i ett

heterosexuellt samlag är en dominant, obehärskad man och en undergiven, tillmötesgående kvinna. Om detta är vad kvinnor generellt tvingas förhålla sig till är det inte förvånande att kvinnorna i min studie inte nämner det sexuella våldet som just våld. Förutom de kulturella föreställningarna de delar med andra kvinnor befinner de sig i beroendeställning gentemot män som oftast är de som förfogar över boende, droger och pengar. Att neka till sex kan medföra att kvinnan får sova utan tak över huvudet, att hon drabbas av abstinens och att hon inte klarar sig ekonomiskt. Dessutom är risken stor att hon utsätts för ytterligare våld och/eller våldtäkt. Förväntningarna att män skall vara härskande och kvinnor behagfulla gäller inte enbart i den heterosexuella, intima relationen utan också mellan män och kvinnor generellt. En man som slår en kvinna utför därför inga avvikande handlingar utan snarare sådana som kan förstås som logiska utifrån rådande kulturella förväntningar (jmf Dobash & Dobash, 1980). För kvinnor återstår att på olika sätt förhålla sig till mäns dominans, vilket de tvingas lära sig från tidig ålder. (jmf Wendt Höjer, 2006). Att anpassa sig efter mäns rörelsemönster och undvika vissa platser vid vissa tider kan vara en sådan överlevnadsstrategi. Att vara tillsammans med en man som slår en för att han ser till att ingen annan gör det, kan vara en annan.

Avslutande reflektion

Med den här studien ville jag se hur hemlösa kvinnors berättelser kan förstås i relation till kön och makt, varför jag valde att utgå från den radikalfeministiska teorin där dessa begrepp är centrala. Jag har mött kvinnor vars liv har kantats av våld, missbruk och hemlöshet. Trots det är dessa kvinnor inga hjälplösa offer, de är starka personer med starka personligheter som hittar sätt att överleva i en utsatt värld. Frågan som kvarstår är hur vi kan hjälpa dem att lämna den världen alternativt göra den lite lättare att leva i. Jag menar att det är en fråga som bäst kan besvaras av kvinnorna själva och därför låter jag My avsluta denna uppsats.

Men jag önskar det att såna som är utsatta så, som många tjejer är, att dom gjorde nånting för dom, ja socialen att dom åtminstone kunde ge dom ett boende åtminstone då så att dom slapp vara bostadslösa, hemlösa. För det är ju a och o i det, att få nånstans att ta vägen. Kunde vara för sig, kunna ha sitt eget krypin och inte behöver vara orolig för att vara ute om nätterna och vara rädd för nån som ska antasta dom och, det är ju så. Så är det nånting sociala myndigheterna skulle göra, det är ju verkligen till och tänka på dom som är kvinnor alltså för att männen klarar sig oftast bättre.

Referenser

- Adeniji, A. (2008). *Inte den typ som gifter sig? Feministiska samtal om äktenskapsmotstånd*. Göteborg: Makadam.
- Bassuk, E., Dawson, R & Huntington, N. (2006). "Intimate partner violence in extremely poor women: longitudinal patterns and risk markers", *Journal of Family Violence*, 21(6), s. 387-399.
- Beijer, U. (1998). *Hemlösa kvinnor i Stockholm*. Stockholm stad: FoU-rapport 1997:7.
- Bolin, J. (2012). *Hur skapas en hemlös och/eller missbrukande klient (inte)? En diskursiv studie om makt, kön, sexualitet, klass och etnicitet*. D-uppsats: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Browne, A & Bassuk, S. (1997). "Intimate violence in the lives of homeless and poor housed women: prevalence and patterns in an ethnically diverse sample", *American Journal of Orthopsychiatry*, 67(2), s. 261-278.
- Brownmiller, S. (1975/1993). *Against our will: men, women and rape*. New York: Simon & Schuster, cop.
- Burstow, B. (1992). *Radical Feminist Therapy: Working in the Context of Violence*. Newbury Park: Sage.
- Connell, R.W. (1999). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- de Beauvoir, S. (1949/2002). *Det andra könet*. Stockholm: Nordstedts.
- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Dobash, R.E & Dobash, R.P. (1980). *Violence against wives: a case against the patriarchy*. London: Open books.
- Eliasson, M. (2008). "Att förstå mäns våld mot kvinnor". I Heimer, G & Sandberg, D. (red.): *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar* (s. 41-61). Lund: Studentlitteratur
- Enander, V. (2008). *Women Leaving Violent Men: Crossroads of Emotion, Cognition and Action*. (elektronisk), <http://hdl.handle.net/2077/17921> (2012-10-14).
- Evans, J. (1995). *Feminist theory: an introduction to second-wave feminism*. London: Sage.
- Freedman, J. (2003). *Feminism – en introduktion*. Malmö: Liber.
- Gemzöe, L. (2003). *Feminism*. Malmö: Liber.

- Golinelli, D., Longshore, D & Wenzel, S. (2009). "Substance use and intimate partner violence: clarifying the relevance of women's use and partner's use", *Journal of Behavioral Health Services & Research*, 36(2), s. 199-211.
- Goodman, L., Dutton, M & Harris, M. (1997). "The relationship between violence dimensions and symptom severity among homeless, mentally ill women", *Journal of Traumatic Stress*, 10(1), s. 51-70.
- Hanström, M-B. (1991). *På glänt? Bostads- och boendeförhållanden för kvinnor med missbruksproblem*. Rapport/Bygghälsningsrådet: 1991:52. Stockholm, Statens råd för byggnadsforskning; Solna, Svensk byggtjänst (distributör).
- Hearn, J. (1998). *The violences of men*. London: SAGE.
- Heslin, K., Robinson, P., Baker, R & Gelberg, L. (2007). "Community characteristics and violence against homeless women", *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 18(1), s. 203-218.
- Holmberg, C. (1993). *Det kallas kärlek*. Göteborg: Anamma.
- Holmberg, C & Enander, V. (2007). *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Danmark: Norhaven Paperback A/S.
- Holmberg, C., Smirthwaite, G & Nilsson, A. (2005). *Mäns våld mot missbrukande kvinnor: ett kvinnofridsbrott bland andra*. Rapport nr 8. Stockholm: Mobilisering mot narkotika.
- Huey, L & Berndt, E. (2008). "'You've gotta learn how to play the game': homeless women's use of gender performance as a tool for preventing victimization", *The Sociological Review*, 56(2), s. 177-194.
- Huey, L & Quirouette, M. (2010). "'Any girl can call the cops, no problem'", *British Journal of Criminology*, 50(2), s. 278-295.
- Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Kelly, L. (1988). *Surviving sexual violence*. Cambridge: Polity.
- Kornegger, P. (1992). "Anarkismen: den feministiska länken". I Laskar, P (red.): *Anarkafeminism* (s. 93-130). Stockholm. Federativ.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larney, S., Conroy, E., Mills, K., Burns, L & Teesson, M. (2009). "Factors associated with violent victimisation among homeless adults in Sydney, Australia", *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 33(4), s. 347-351.

Laskar, P.(1992). "Den långa marschen". I Laskar, P. (red.): *Anarkafeminism* (s. 9-37). Stockholm: Federativ.

Leijonborg, L. (red) (2001). *Liberal feminism*. Stockholm: Ekerlid.

Ljung, M. (2007). "Feministisk teori". I Månsson, P. (red.): *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Norstedts akademiska förslag.

Lundgren, E. (2004). *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige.

Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J & Kalliokoski, A-M. (2001). *Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige: en omfattningsundersökning*. Umeå: Brottsoffermyndigheten; Uppsala: Univ.; Stockholm: Fritze.

Löfstrand, C. (2005). *Hemlöshetens politik – Lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité.

Löfstrand, C & Thörn, C. (2004). "The construction of gender and homelessness in Sweden", *Open House International Journal*, 29(2), 6-13.

MacKinnon, C. (1989). *Toward a feminist theory of the state*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Millett, K. (1969/2000). *Sexual politics*. Urbana: University of Illinois press.

Nationellt råd för kvinnofrid. (2003). *Råd för kvinnofrid till regeringen: slutrapport*. Stockholm: Näringsdepartementet, Regeringskansliet.

NCK Nationellt centrum för kvinnofrid. (2009). *Våld i samkönade relationer – en kunskaps- och forskningsöversikt*. NCK-rapport 2009:2.

Nordborg, G. (2008). "Våld i vardagen". I Heimer, G. & Wallberg, A-M. (red.): *Våldsutsatta kvinnor: samhällets ansvar* (s. 63-87). Lund: Studentlitteratur.

Nyamathi, A., Leake, B & Gelberg, L. (2000). "Sheltered versus nonsheltered homeless women: difference in health, behavior, victimization, and utilization of care", *Journal of General Internal Medicine*, 15(8), s. 565-572.

Nyamathi, A., Wenzel, S., Lesser, J., Flaskerud, J & Leake, B. (2001). "Comparison of psychosocial and behavioral profiles of victimized and nonvictimized homeless women and their intimate partners", *Research in Nursing & Health*, 24(4), s. 324-335.

Regeringens skrivelse. 2007/08:39 *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet.

Reid, S., Berman, H & Forchuk, C. (2005). "Living on the streets in Canada: a feminist narrative study of girls and young women", *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 28, s. 237-256.

Rosenberg, T. (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.

Rosengren, A. (2003). *Mellan ilska och hopp. Om hemlöshet, droger och kvinnor*. Stockholm: Carlsson i samarbete med Stockholms stadsmission.

Sahlin, I. (1996). *På gränsen till bostad: avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv.

Slesnick, N., Erdem, G., Collins, J., Patton, R & Buettner, C. (2010). "Prevalence of intimate partner violence reported by homeless youth in Columbus, Ohio", *Journal of Interpersonal Violence*, 25(9), s. 1579-1593.

Socialstyrelsen. (2011). *Skylla sig själv? Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem*. Västerås: Edita Västra Aros.

Sohlberg, P & Sohlberg, B-M. (2009). *Kunskapens former: vetenskapsteori och forskningsmetod*. Malmö: Liber.

Stanko, E. (1990). *Everyday violence: how women and men experience sexual and physical danger*. London: Pandora.

Steen, A-L. (2003). "Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält. Reflektioner kring kunskapsläget" (elektronisk), <http://hdl.handle.net/2077/35> (2012-10-14).

Svensson, P-G & Starrin, B. (red) (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Swärd, H. (2008). *Hemlöshet*. Lund: Studentlitteratur.

Thörn, C. (2004). *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*. Stockholm: Égalité.

Trost, J. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Tucker, J., Wenzel, S., Straus, J., Ryan, G & Golinelli, D. (2005). "Experiencing interpersonal violence: perspectives of sexually active, substance-using women living in shelters and low-income housing", *Violence Against Women*, 11(10), s. 1319-1340.

- Walby, Sylvia. (1997). *Theorizing patriarchy*. Oxford: Basil Blackwell.
- Wendt Höjer, M. (2006). *Rädslans politik: våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber ekonomi.
- Wendt Höjer, M & Åse, C. (1999). *Politikens paradoxer: en introduktion till feministisk politisk teori*. Lund: Academia adacta.
- Wennstam, K. (2004). *Flickan och skulden – en bok om samhällets syn på våldtäkt*. Stockholm: Bonnier.
- Wenzel, S., Andersen, R., Spelliscy Gifford, D & Gelberg, L. (2001). "Homeless Women's Gynecological Symptoms and Use of Medical Care", *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 12(3), s. 323-341.
- Wenzel, S., Koegel, P & Gelberg, L. (2000). "Antecedents of physical and sexual victimization among homeless women: a comparison to homeless men", *American Journal of Community Psychology*, 28(3), s. 367-390.
- Wenzel, S., Leake, B & Gelberg, L. (2001). "Risk factors for major violence among homeless women", *Journal of Interpersonal Violence*, 16(8), s. 739-752.
- Wesely, J & Wright, J. (2005). "The pertinence of partners: examining intersections between women's homelessness and their adult relationships", *American Behavioral Scientist*, 48(8), s. 1082-1101.
- Whitbeck, L., Chen, X., Hoyt, D., Tyler, K & Johnson, K. (2004). "Mental disorder, subsistence strategies, and victimization among gay, lesbian, and bisexual homeless and runaway adolescents", *The Journal of Sex Research*, 41(4), s. 329-342.
- Widerberg, Karin. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Williams, JC. (1998). "Domestic violence and poverty: the narratives of homeless women", *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 19(2), s. 143-165.

Bilaga 1

JAG BEHÖVER DIN HJÄLP!

Jag heter Sofia och jag vill komma i kontakt med dig som är kvinna, har använt/använder droger/alkohol regelbundet och inte har något eget boende samt har utsatts/utsätts för våld.

Du har kanske träffat mig tidigare när jag jobbat som fältare inom Uppsökarenheten. Nu arbetar jag med projektet Ta hand om våldet, som förhoppningsvis skall leda till att hemlösa kvinnor med missbruksproblem som utsätts för våld, får bättre stöd och hjälp.

Genom att intervjua kvinnor hoppas jag kunna få en bättre bild av vad ni själva vill ha för stöd när ni utsätts för/har utsatts för våld. Den information som jag får in kommer jag att sammanställa i en projektrapport och i en uppsats.

Du kommer självklart att vara helt anonym - i texterna kommer jag att se till att ingen kan ta reda på vem som har sagt vad.

Om du kan tänka dig att bli intervjuad av mig, eller om du har frågor, hör av dig direkt till mig eller prata med personalen här så kan de kontakta mig.

Tack på förhand!

Sofia Kuldius

Rapporten skall skickas till Länsstyrelsen som finansierar projektet. I rapporten kommer jag att beskriva vad ni har berättat för mig i intervjuerna kring vilket stöd ni vill ha. Jag kommer också att beskriva den utbildningssatsning som jag genomför under året inom Boendeverksamheten i Göteborgs Stad.

Uppsatsen skriver jag inom masterprogrammet vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet. Min handledare heter Viveka Enander och du kan nå henne på nummer 070-713 14 44

Bilaga 2

Samtycke

Härmed samtycker jag till att delta i en intervju inom ramen för en master-uppsats samt projektrapport, utförd av Sofia Kuldius. Uppsatsen kommer att handledas av Viveka Enander vid Institutionen för socialt arbete. Projektrapporten kommer att lämnas till Länsstyrelsen efter genomläsning av Ulla Ekman, enhetschef för Kvinnovårdskedjan, Social resursförvaltning.

Jag har informerats om syftet och upplägget med uppsatsen och projektrapporten.

Jag har också informerats om att jag kan avbryta min medverkan i studien, när som helst och utan motivering. Den information jag ger under intervjun kommer att behandlas på ett sådant sätt att min identitet inte röjs. Inga obehöriga kommer att kunna ta del av det jag har sagt, innan det är helt anonymiserat.

Jag har också informerats om att jag kommer att ges möjlighet att ta del av uppsatsen när den är klar.

Datum:

Namn:

Bilaga 3

Intervjumall

Introduktion

Presenterar mig själv.

Beskrivning av projektet, rapporten och uppsatsen.

Upprepar anonymitetsgarantin och möjligheten att hoppa av studien under gång.

Några frågor till mig innan vi börjar?

Bakgrund

Hur såg din uppväxt ut?

Familjekonstellation?

Växte du upp med din biologiska familj?

Förekom våld?

Om ja; vem/vilka var våldsam?

Vem/vilka var våldet riktat mot?

Vilken relation hade du till dessa personer?

Hur reagerade du på våldet?

Hur tror du att det har påverkat dig?

Förekom missbruk?

Om ja; vem/vilka missbrukade?

Vilken relation hade du till den/de personer som missbrukade?

Hur reagerade du på missbruket?

Hur tror du att det har påverkat dig?

Relationer

Har du haft kärleksrelationer tidigare i livet?

Har du ett förhållande med någon/några i dag?

Om ja; hur länge har det varat?

Lever ni tillsammans? Träffas ni dagligen?

Boende

Hur har du bott under ditt liv?

När blev du hemlös?

Nuvarande boendeform?

Om inget boende: hur ordnar du med tak över huvudet?

Missbruk

När började du använda alkohol/droger?

Nuvarande missbruk?

Hur tänker du kring ditt missbruk?

Eventuell partners missbruk?

Våld

Vad är våld för dig?

Tycker du att du har blivit utsatt för våld?

Om ja: hur har det våldet sett ut?

Psykiskt/fysiskt/sexuellt/ekonomiskt/materiellt/annat?

Vem/vilka har utsatt dig för våld? Partner? Vän? Familj/släkting? Okänd? Myndighetsperson?

Minns du någon särskild händelse då du tyckte att du blev utsatt för våld?

Hur tänker du kring att någon utsatt dig för våld?

Hur tror du att det har påverkat dig?

Tänker du att det är skillnad på det våld som du utsätts för och det våld som en kvinna som inte har missbruksproblem eller är hemlös utsätts för?

Stöd utifrån våldsutsattheten

Upplever du att du har personer i din omgivning som stöttar dig?

Om ja: är det vänner/familj/partner/myndighetspersoner/personal på boendet?

Hur ser det stödet ut?

Om nej: vad tror du att det beror på?

Har du bett någon om hjälp någon gång? Vem? Vilken hjälp bad du om?

Tycker du att det finns tillräckligt med stöd och hjälp för dig och kvinnor i samma situation som du?

Vilken form av stöd skulle du vilja ha? Av vem skulle du vilja ha stödet?

Hur gör du i dag för att skydda dig?

Framtid

Hur skulle du vilja att din framtid såg ut?

Vad skulle du behöva för att komma dit?

Avslutning

Tack för medverkan.

Ge telefonnummer för eventuella frågor eller annat.

Erbjudande att läsa uppsatsen när den är klar.